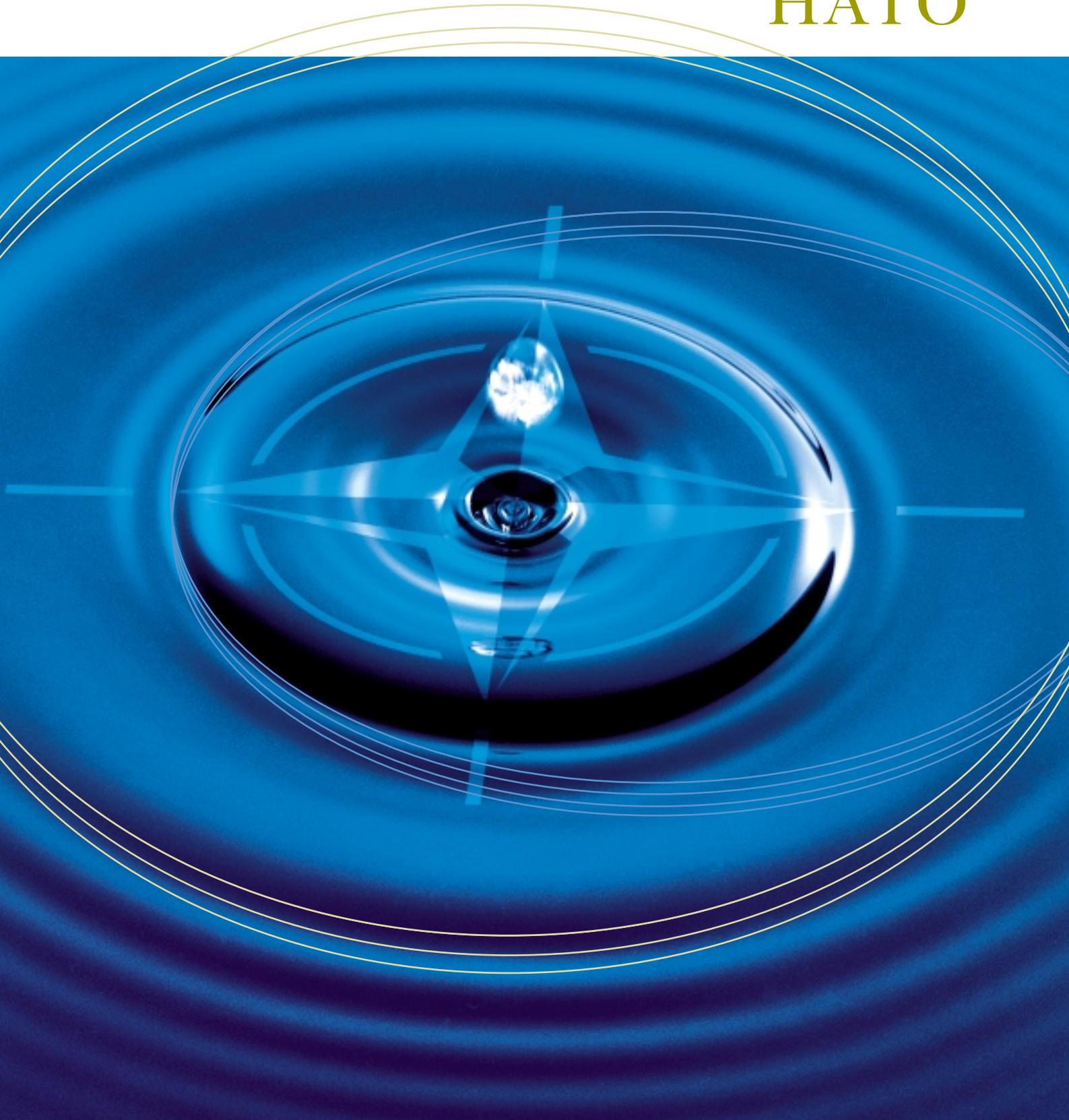
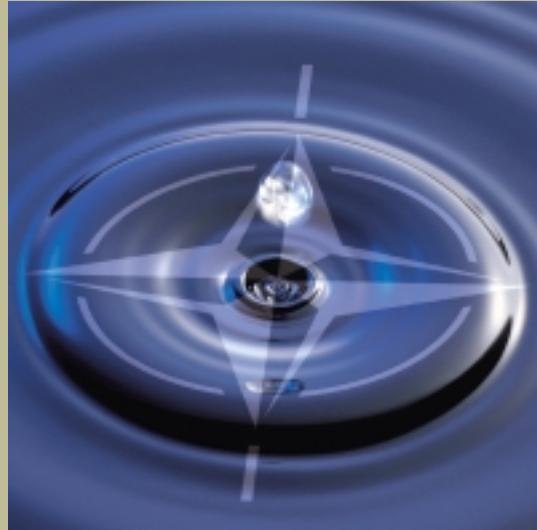

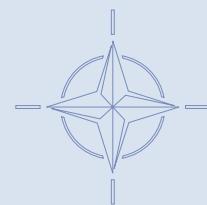
ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА НАТО

ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА НАТО

Забележка : Навсякъде в тази публикация отбелязването на
Бивша югославска република Македония със звездичка се отнася до следната бележка :
Турция признава Република Македония с конституционното й име.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Цел и основни задачи на Съюза в областта на сигурността	2
2. Основата на трансатлантическата връзка	6
3. Укрепване на отбранителните способности	9
4. Променящата се роля на въоръжените сили на НАТО	12
5. Разширяване на зоната на сигурност чрез партньорството	16
6. Отваряне на НАТО за нови членове	20
7. Изграждане на нови отношения с Русия	22
8. Специалното партньорство с Украина	26
9. Диалогът със средиземноморските страни	28
10. Поддържане на мира и регулиране на кризи	30
11. Реагиране при извънредни ситуации в гражданския сектор	34
12. Сътрудничество в областта на науката и околната среда	37
13. Как функционира НАТО	40
14. Промяна и приемственост	44

Цел и основни задачи на Съюза в областта на сигурността

Основната цел на Североатлантическия съюз е да гарантира свободата и сигурността на всички държави-членки в Европа и Северна Америка съгласно принципите от Устава на ООН. За да я постигне, НАТО използва както политическото си влияние, така и военните си способности, в зависимост от естеството на предизвикателствата пред сигурността, с които се сблъскват страните-членки. С изменението на стратегическия контекст се променя и начинът, по който Съюзът реагира на предизвикателствата пред сигурността. НАТО продължава да бъде гарант на стабилността в целия евроатлантически регион и същевременно се развива, за да може да посреща новите заплахи като тероризма и другите предизвикателства към сигурността извън традиционната му сфера на отговорност.

Организацията на Североатлантическия договор (НАТО) е една от ключовите структури, в рамките на която държавите-членки реализират своите цели в областта на сигурността. Тази междуправителствена организация, чито членове запазват изцяло своя суверенитет и своята независимост, е инстанция, в рамките на която държавите се консултират и вземат решения по въпроси, засягащи тяхната сигурност. Структурите на НАТО улесняват постоянните консултации, координацията и сътрудничеството между страните-членки по политическите, военните, икономическите и други аспекти на сигурността, както и взаимодействието в невоенни области – наука, информация, околна среда и реагиране при бедствия.

След пет етапа на разширяване към 12 членове-основатели на НАТО - Белгия, Великобритания, Дания, Исландия, Италия, Канада, Люксембург, Норвегия, Португалия, САЩ, Франция и Холандия - се присъединиха Гърция и Турция (1952), Германия (1955), Испания (1982), Полша, Унгария и Чешката република (1999 г.) и при най-новата вълна на разширяване, България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения (2004).

Колективната сигурност

НАТО се ръководи от принципа, че сигурността на всяка една от страните-членки е свързана със сигурността на всички. Когато е заплашена една от тях, това засяга всички. С подписването на

Вашингтонския договор, основополагащия документ на НАТО, всички държави-членки взаимно се задължават да зачитат този принцип и да споделят рисковете и отговорностите на колективната отбрана, както и произтичащите от това предимства. Това задължение означава също, че редица аспекти на военното планиране и подготовка, с които дотогава страните са се занимавали поотделно, от този момент се осъществяват съвместно. Разходите за необходимото оборудване за подготовка и операции на въоръжените сили също се поделят.

Всяка страна запазва своята независимост и свобода да взема собствени решения, но общото планиране и разпределението на средствата позволява на страните-членки да се ползват колективно от доста по-висока степен на сигурност, отколкото биха могли да осигурят поотделно. Това си остава основният принцип на сътрудничеството в областта на сигурността в рамките на НАТО.

Трансатлантическата връзка

Подписването на Вашингтонския договор през 1949 г. няма прецедент в съвременната история. Договорът не само намали риска от външна агресия, но и позволи постепенно да се сближат големите европейски страни, които в миналото често са воювали, и премахна риска от възникване на въоръжен конфликт помежду им. На практика страните-членки ставаха зависими една от друга и гарантирайки взаимно своята сигурност, получиха възможността да си сътрудничат ефективно в много други области и да увеличат своето благодеенствие. Договорът имаше и по-широко значение. Той установи партньорство в областта на сигурността между европейските членове на НАТО и САЩ и Канада, създавайки постоянна трансатлантическа връзка между Европа и Северна Америка.

Преобразуването на НАТО

По времето на създаването на НАТО през 1949 г. Съветският съюз се смяташе за основната заплаха за свободата и независимостта на Западна Европа. Комунистическата идеология, политическите цели и практика и военният потенциал на СССР бяха такива, че каквито и да

Днес НАТО е много повече от отбранителен съюз. Той протегна ръка към бившите си противници и вече работи за налагане и поддържане на мира и сигурността в цялата евроатлантическа зона. За тази цел Съюзът се нагърба с все по-многобройни задачи и възприема все по-гъвкави, новаторски и прагматични подходи, за да решава неизбежно сложните въпроси. В рамките на този процес укрепна централната роля на НАТО като гарант на сигурността в евроатлантическата зона и редица страни-партньори се стремят към членство в Съюза. Три централноевропейски страни – Полша, Унгария и Чехия – вече постигнаха тази цел. Седем други - България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения, също се присъединиха през 2004 г.

Преобразуването на НАТО през последното десетилетие се характеризира с редица далновидни инициативи, даващи ясни конкретни, практически отговори на новите предизвикателства в областта на сигурността и новите възможности в периода след Студената война. Такива са Партньорство за мир, специалните отношения с Русия и Украйна, диалогът със средиземноморските страни, Планът за действие за членство, подпомагащ страните-кандидатки за покрият стандартите на НАТО, и ефективното сътрудничество с Европейския съюз, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и ООН. НАТО реагира активно и на изменящите се предизвикателства пред сигурността, като ръководи операции по регулиране на кризи на Балканите и се ангажира да действа там, където и когато го налага борбата с тероризма и другите нови заплахи извън евроатлантическата зона.

Съгласуваната политика на страните-членки непрекъснато се развива съобразно с изменящата се стратегическа обстановка. След края на Студената война политиката и структурите на Съюза бяха съществено изменени, за да отразят радикалната промяна в политическия и военен контекст в Европа, както и появата на нови заплахи за сигурността. Отбранителната концепция също бе разширена, включвайки диалог и практическо партньорство със страни извън НАТО като най-добрия начин да се укрепи евроатлантическата сигурност.

Съгласуваната политика на страните-членки непрекъснато се развива съобразно с изменящата се стратегическа обстановка. След края на Студената война политиката и структурите на Съюза бяха съществено изменени, за да отразят радикалната промяна в политическия и военен контекст в Европа, както и появата на нови заплахи за сигурността. Отбранителната концепция също бе разширена, включвайки диалог и практическо партньорство със страни извън НАТО като най-добрия начин да се укрепи евроатлантическата сигурност.

Нещо повече, за да увеличи възможностите си да поема нови мисии, Съюзът адаптира и укрепва военните си способности. С тази цел на срещата на върха в Прага през ноември 2002 бяха предложени три ключови инициативи : създаване на съюзнически сили за бързо реагиране, реформа на военните командни структури и Пражкият ангажимент за военните способности, в рамките на който страните-членки се ангажират поотделно и с общи усилия да покрият недостига във военните способности.

Основни задачи в областта на сигурността

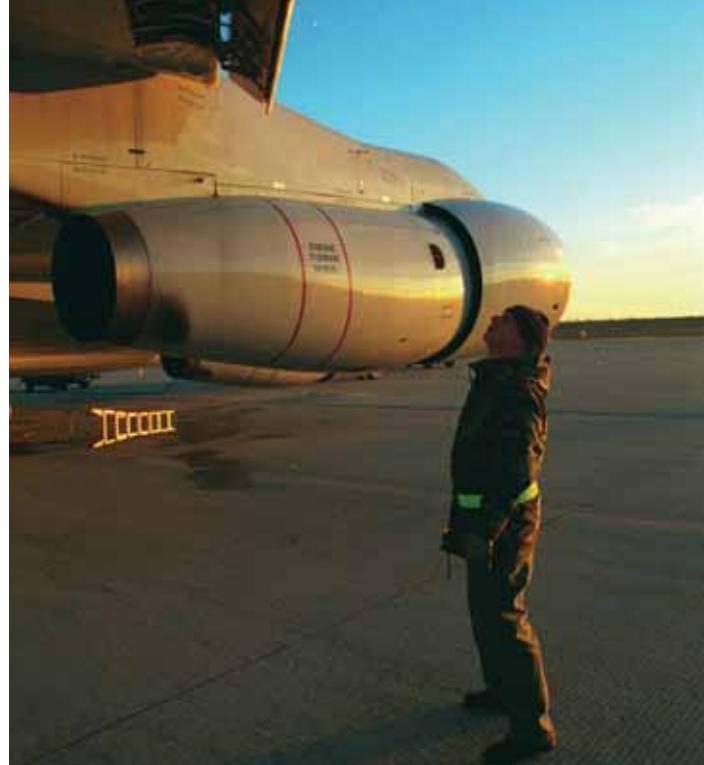
Стратегическата концепция на НАТО, важен документ за целите и основните задачи на Съюза в областта на сигурността, предоставя насоки за политическите и военните средства за постигането на тези цели. Първото й публикуване през 1991 г. беше ясен знак за скъсване с миналото. По време на Студената война всички документи, съдържащи чувствителна информация за стратегическото планиране, по разбираеми причини бяха класифицирани.

Новата стратегическа концепция на НАТО, публикувана през 1999 г., описва рисковете за сигурността, с които се сблъска Съюзът, като "многопосочни и трудно предвидими". Основните задачи на НАТО в областта на сигурността са определени по следния начин:

- да бъде основа на стабилността в евроатлантическата зона;
- да бъде средище за консултации по въпросите на сигурността;
- да изпълнява възпираща и отбранителна функция спрямо всяка заплаха от агресия срещу която и да е от държавите-членки;
- да допринася за ефективното предотвратяване на конфликтите и активно да участва в регулирането на кризи;
- да утвърждава обхватни отношения на партньорство, сътрудничество и диалог с други страни от евроатлантическата зона.

Като оценява предвидимите предизвикателства и рискове в областта на сигурността, Стратегическата концепция от 1999 г. стига до заключението, че стратегическият контекст продължава да се променя като цяло в положителна посока и НАТО, редом с други организации, е изиграл съществена роля в укрепването на евроатлантическата сигурност след края на Студената война.

Но макар че опасността от генерализирана война на територията на Европа теоретично е изчезнала, страните-членки и други страни от евроатлантическата зона се сблъскват с други рискове и източници на несигурност като етническите конфликти, нарушаването на човешките права, политическата нестабилност и

икономическата уязвимост. Освен това разпространението на ядрени, биологически и химически оръжия и начините за тяхната доставка буди сериозна загриженост, а бумът на технологиите крие риск свръхmodерни военни средства да попаднат в ръцете на потенциални врагове.

Нещо повече, сигурността на НАТО трябва да отчита глобалния контекст и може да бъде заплашена от по-широк спектър рискове, включително терористични актове, саботаж, действия на организираната престъпност или прекъсване на снабдяването с жизнено необходими ресурси. В периода след публикуването на Стратегическата концепция през 1999 г. и особено след атентатите в САЩ през септември 2001 г. заплахата от тероризма и рисъкът, свързан със страните с разпаднала се държавност, бяха подложени на сериозна преоценка.

Първото позоваване на член 5

Член 5 е ключовата клауза от основополагащия НАТО Вашингтонски договор. Той гласи, че въоръжено нападение срещу един от съюзниците ще се разглежда като нападение срещу всички съюзници. В отговор на позоваването на член 5 всяка държава-членка определя съгласувано с останалите оптималното си участие в действията, необходими за възстановяване и поддържане на сигурността в североатлантическата зона, включително и употребата на въоръжена сила.

Член 5 бе цитиран на 12 септември 2001, незабавно след терористичните атентати от 11 септември срещу Съединените щати. В началото това решение бе в предварителен порядък, докато се установи, че атентатите са насочени отвън. Това се потвърди на 2 октомври 2001 г., когато американски официални представители изложиха пред Североатлантическия съвет заключенията от разследването във връзка с атентатите, доказващо вината на терористичната организация Ал-Кайда.

На 4 октомври съюзниците приеха редица мерки в подкрепа на кампанията срещу тероризма под ръководството на САЩ. Те включваха засилен

обмен и сътрудничество в областта на разузнаването, общи разрешения за прелитане и достъп до пристанищата и летищата за кораби и самолети на САЩ и останалите съюзници, участващи в операции срещу тероризма, и разгръщане на част от постоянните военноморски сили на НАТО в източно Средиземно море, както и на съюзническите въздушно-преносими системи за управление и контрол (АУАКС) в САЩ. Освен това по искане на САЩ отделните съюзници дават своя принос в зависимост от възможностите и способностите си. Помощта включва военна поддръжка, както и юридически и финансови мерки за пресичане на финансирането на терористичните организации.

Основата на трансатлантическата връзка

Ролята на НАТО за гарантиране на сигурността на страните-членки и изпълнението на новите задачи, свързани с разширяването на обхвата на сигурността и стабилността, се основават на дългогодишното партньорство между съюзниците от Европа и Северна Америка. Опустошени след Втората световна война, европейските страни бяха силно зависими за сигурността си от Съединените щати и Канада, които разположиха значителни войски на европейска територия. От първите крачки на НАТО досега двете държави играят жизненоважна роля за сигурността на Европа, която е основен елемент от трансатлантическата сигурност и необходим стълб на Съюза.

С времето броят на североамериканските военни сили в Европа постепенно бе съкратен. От години по-голямата част от силите на НАТО, предназначени за европейската отбрана, се предоставят от европейските съюзници. Освен това по-голямата част от ръководените от НАТО сили по поддържане на мира на Балканите, в които участват и значителни контингенти от страните-партньори и други страни извън НАТО, се предоставят от европейските съюзници.

Въпреки това, поради дисбаланса между американските и европейските военни способности, Съединените щати продължават да поемат непропорционален дял от разходите на НАТО в областта на сигурността и да носят несправедливо голяма отговорност за действията на Алианса. Еuropeanските съюзници и Канада, които в началото на 90-те години натрупаха

дивиденти от мира след края на Студената война, не направиха нужните инвестиции, за да адаптират военните си способности към новите предизвикателства пред сигурността. Те продължават да зависят от Съединените щати в редица ключови области като въздушнотранспортните средства, необходими за бързото разгръщане на воennите сили, сателитните телекомуникации и други високотехнологични средства.

Тези пропуски в способностите на европейската отбрана остро проличаха по време на конфликтите на Балканите през 90-те години, когато стана ясно, че европейските страни не са в състояние да способстват за предотвратяване на разпространението на конфликтите без помощта на САЩ. В края на 90-години НАТО и Европейският съюз (ЕС) поотделно лансираха инициативи за укрепване на отбранителните способности. През 1999 г. двете организации се споразумяха за започване на стратегическо партньорство.

Поуките от Балканите

Когато в началото на 90-те години избухна гражданская война в Босна и Херцеговина, Европейският съюз изпрати наблюдатели да следят за изпълнението на резолюциите на ООН, но нямаше нито политически мандат, нито военни сили да направи нещо повече. ООН разположи свои сили, които обаче бяха приспособени към миропазващи операции, а не към операции по налагане на мира, а много бързо стана ясно, че междуособиците могат да бъдат прекратени

единствено със сила. Отначало НАТО се въздържаше от намеса, защото последиците от разгръщането на съюзнически сили извън традиционната територия на Съюза все още не бяха проучени. Но с влошаването на положението НАТО все повече се ангажираше, като в периода 1992-1995 г. предостави военна поддръжка при наблюдението и изпълнението на резолюциите и санкциите, наложени от ООН. Когато най-после с посредничеството на САЩ в края на 1995 г. се подписа мирно споразумение, неговото прилагане се гарантираше от ръководени от НАТО сили, чийто шестдесетхиляден състав включваше контингент от 20 000 американски войници.

Четири години по-късно, когато ескалацията на насилието и хуманитарната криза в Косово се изостриха, НАТО отново се намеси след провала на всички опити да се намери мирно решение. Тази криза отново извади на бял свят вече известните пропуски в европейските отбранителни способности. По време на въздушната кампания повечето полети се осъществяваха от американски самолети, а когато се наложи да се разположат сили по поддържане на мира в Косово, бяха необходими няколко месеца, за да се попълни личният състав.

Засега Европа не разполага с необходимите способности да започне и продължи военна операция от рода на тези, които позволиха да се прекратят конфликтите в Босна и Херцеговина и в Косово. Това би могло да създаде сериозни проблеми, ако подобни ситуации възникнат отново и ако Съединените щати се въздържат от намеса поради военното си участие на друго място.

По настоящем Европейският съюз предприе сериозни стъпки за укрепване на военните си способности и беше приета рамката за сътрудничество ЕС-НАТО (описана по долу). Това позволи на НАТО да прехвърли на ЕС мисията в Бивша югославска република Македония*, където

по искане на президента на страната през 2001 г. бяха разположени сили на НАТО, за да бъде преодоляна кризата (виж глава 10). През март 2003 г. Европейският съюз, използвайки инсталациите на НАТО, започна операция « Конкордия », за да поеме щафетата от Алианса, който предостави на ръководените от ЕС сили важна помощ в областта на планирането и логистиката. Освен това през юли 2003 г. НАТО и ЕС се споразумяха за общ стратегически подход към Западните Балкани, а в бъдеще ще се обсъди и възможността Европейският съюз да поеме отговорността за сигурността на Босна и Херцеговина.

Укрепване на европейските бойни способности

Опитът от Балканите мобилизира европейските страни да предприемат действия. Европейският съюз ускори усилията за създаване на Европейска политика в областта на сигурността и отбраната, съпроводена със съответните способности за реагиране при кризи. В началото въпросите на сигурността и отбраната се разглеждаха, от името на Европейския съюз, от отделна група европейски страни, обединени под название Западноевропейски съюз (ЗЕС)¹. Но на срещата на високо равнище в Хелзинки през 1999 г. Европейският съюз взе решение за в бъдеще да развие собствената си роля в областта на сигурността и отбраната и да създаде необходимите за целта структури. Той си поставил и т. нар. глобална цел, а именно до 2003 г. да бъде в състояние да разгръща и да поддържа поне за едингодишен период сили за бързо реагиране с численост над 60 000 души.

От своя страна, НАТО се ангажира да укрепи европейския си стълб, като развитие истинска Европейска идентичност в областта на сигурността и отбраната. Тази инициатива имаше за цел да подкрепи Европейския съюз в усилията

¹ Западноевропейският съюз е основан по силата на Договора за икономическо, социално и културно сътрудничество и за колективна самоотбрана, подписан от Белгия, Великобритания, Люксембург, Франция и Холандия. Впоследствие към него се присъединяват и Германия, Гърция, Испания, Италия и Португалия. Съгласно решението, взети на срещата на най-високо равнище на Европейския съюз в Хелзинки през 1999 г., функциите по регулирането на кризи и хуманитарните операции преминаха към ЕС. Ангажиментите в областта на колективната отбрана по силата на Брюкселския договор си остават непроменени и се осигуряват от секретариат на ЗЕС в намален състав.

му да развие надеждна роля в областта на сигурността и същевременно да помогне за създаване на по-балансирана и по-здрава трансатлантическа връзка, която да позволи на европейските съюзници да се включват по-резултатно и последователно в мисиите и дейностите на НАТО. С тази цел през 90-те години НАТО започна процес на създаване на истинска европейска способност за регулиране на кризи без ненужно дублиране на военните средства и способности, с които вече НАТО разполага. В центъра на този процес е концепцията за "отделими, но не отделни сили", която да позволи използването на средства и способности на НАТО в евентуални операции по регулиране на кризи, ръководени от ЗЕС.

На срещата във Вашингтон през април 1999 г. лидерите на НАТО одобриха намерението на Европейския съюз да играе собствена роля в областта на сигурността и изразиха своята готовност да предложат и приемат необходимите мерки, за да може значителна част от воennите средства и способности на Алианса да се предоставят за ръководени от ЕС операции в кризисни ситуации, в които НАТО като цяло няма да се ангажира военно. След решението на ЕС от Хелзинки НАТО започна обсъждане и преки консултации с Европейския съюз в областта на сътрудничеството между двете организации.

По-късно бяха уточнени и нови форми на сътрудничество. През декември 2002 г. НАТО и ЕС публикуваха съвместна декларация за развиващото се стратегическо партньорство между двете организации, а през март 2003 г. приеха редица документи за сътрудничество в областта на регулирането на кризи, включително споразумението, известно като «Берлин плюс», по силата на което средствата и способностите на НАТО могат да бъдат използвани в ръководени от ЕС операции. Това изпълни със съдържание стратегическото партньорство и отвори пътя за координирани действия. Механизмите за постоянна връзка ще улеснят засиленото сътрудничество и консултации на оперативно равнище. Бе постигнато споразумение да се създаде и звено на ЕС във Върховната щабквартира на съюзните сили на НАТО в Европа (SHAPE) в Монс, Белгия, както и за представителство на НАТО във военния щаб на ЕС.

НАТО и Европейския съюз сключиха и споразумение за уеднаквяване, прозрачност и взаимно допълване при формулирането на общите за двете организации изисквания към бойните способности. През 2003 г. се състоя първото заседание на Съвместната група по военните способности НАТО-ЕС. Инициативите за укрепване на отбранителните способности на НАТО ще са съобразени с Плана за действие на ЕС в областта на европейските военни способности и преследването на глобалната цел и ще подпомогнат за осъществяване на така необходимите подобрения във военния потенциал на европейските съюзници в редица ключови области.

НАТО си остава основната институция, благодарение на която всички страни-членки гарантират своята колективна отбрана. Съюзът продължава да бъде крайъгълният камък на евроатлантическата сигурност и запазва мандата и възможностите си да изпълнява задачи в областта на регулирането на кризи, налагането и опазването на мира. Целта на сътрудничеството между ЕС и НАТО в областта на сигурността е да се увеличат наличните възможности за уреждане на кризи и конфликти, като същевременно се избегне дублирането. Това ще позволи да бъдат укрепени европейските военни способности, така че за в бъдеще при кризи, в които НАТО не участва, да се осъществяват ръководени от ЕС операции.

Укрепване на отбранителните способности

Съюзниците обединяват своите усилия, за да укрепят отбранителните способности на НАТО така, че Съюзът да бъде в състояние да разгръща сили, способни бързо да се придвижват там, където е необходимо, да оказват поддръжка на дълготрайни операции на разстояние и да постигат целите си колкото е възможно по-бързо и ефективно, като същевременно сведат до минимум евентуалните щети сред невоюващите. Поддържането на адекватни военни способности и ясната готовност за колективни действия продължават да бъдат от основно значение в съвременния контекст в областта на сигурността. В случай на кризи, заплашващи сигурността на съюзниците, силите на НАТО трябва да допълват и подсилват политическите действия и да допринасят за регулирането на тези кризи и мирното им решаване.

Процесът на подобряване на военните способности бе стартиран, когато на срещата на най-високо равнище във Вашингтон през април 1999 г. ръководителите на страните от Алианса изложиха своята визия за НАТО през ХХI век: поширок, по-ефективен и по-гъвкав, ангажиран с колективната отбрана и способен да осъществява нови задачи, включително предотвратяване на конфликти и активно участие в операции по регулиране и реагиране на кризи. Те лансираха Инициативата за отбранителните способности (ИОС), призвана да подобри военния потенциал на НАТО в редица ключови области.

През последвалите три години ИОС постигна напредък в някои области, най-вече там, където не бяха необходими значителни средства, но пропуските в някои способности от критично значение си останаха и прилагането на инициативата вървеше бавно. Междувременно необходимостта от адаптация и модернизация стана още по-спешна предвид опасността от нови и несиметрични заплахи, а именно заплаха противниците да се опитат да се възползват от уязвимостта на модерните общества, въпреки по-голямата им военна мощ, често безжалостно използвайки неконвенционални средства и в частност терористични актове. Терористичните атентати срещу САЩ през септември 2001 остро поставиха заплахата от тероризъм в центъра на вниманието, а последвалата ръководена от САЩ операция в Афганистан отново разкри слабостите във военните способности на съюзниците.

Това бе причината на срещата на високо равнище в Прага лидерите на Съюза да се ангажират с по-

целенасочен подход към укрепването на военните способности на НАТО като част от пакета мерки, целящи да се повиши ефективността в целия спектър задачи, изпълнявани от Съюза, включително антитерористичните операции. За целта бе възприет тристраниен подход за подобряване на отбранителните способности: нова инициатива за подобряване на военните способности - Пражкият ангажимент, създаване на Сили за бързо реагиране и олекотяване на командните структури. Бяха приети и редица специфични инициативи в областта на отбраната, с цел да се отговори на новите заплахи.

Засилването на оперативната съвместимост в Алианса и усъвършенстването на ключови военни способности ще поволи на европейските съюзнически държави да премахнат недостатъците в европейските отбранителни способности и да участват по-осезателно и ефективно в осъществяваните от НАТО операции. Тези подобрения ще се допълват с усилията на Европейския съюз да развие военните си способности и да реализира глобалната си цел, създавайки сили за бързо реагиране с размер на армейски корпус.

Пражкият ангажимент за военните способности

Инициативата за отбранителните способности бе насочена към създаването на военни способности, към които НАТО и всичките му членове се стремят, но не предвиждаше специален ангажимент от страна на всяка държава-членка. За разлика от това при Пражкия ангажимент за отбранителните способности всяка съюзническа държава твърдо и публично поема задължението да извърши специфични подобрения в ключови военни способности в точно определен срок и с контрол на високо равнище над изпълнението.

Ключовите области във военните способности включват стратегическите въздушни и морски превози, дозареждане във въздуха, мобилно бойно осигуряване и подразделения за материално-техническо и медицинско осигуряване ; командване, контрол и комуникации ; наблюдение на наземни цели от въздуха ; разузнаване, наблюдение и целеуказване ; бойна ефективност, включително високоточни оръжия и неутрализиране на вражеската военно-въздушна отбрана ; и защита от химически, биологически, радиологични и ядрени оръжия.

Укрепването на отбранителните способности налага редица съюзнически държави да променят приоритетите в бюджета за отбраната, като например се съкрати числеността на въоръжените сили и освободените средства се пренасочат към модернизиране на техниката. Въпреки това в много случаи рационализирането на разходите няма да е достатъчно и ще се наложи допълнително финансиране. Затова се проучват всякакви решения на проблемите с отбранителните способности, при които има оптимално съотношение цена-ефективност, като например групирането на военните способности, по-тясна специализация на ролите, съвместно придобиване на военно оборудване и техника и съвместно и многонационално финансиране.

От момента на осъществяването си Пражкият ангажимент за военните способности ще умножи най-малко четири пъти броя на тежките транспортни самолети в Европа, а чрез групирането на средствата европейските съюзници значително ще увеличат възможностите са за дозареждане във въздуха. До 2007 г. ще бъде увеличен с 40 % потенциалът от доставяни по въздуха високоточни оръжия, произведени извън САЩ.

Силите за бързо реагиране на НАТО

Силите за бързо реагиране, снабдени с най-новите технологии, ще бъдат гъвкави, бързо разгръщащи се, оперативно съвместими и пригодени за дълготрайни операции и ще съдържат сухопътни, военноморски и военновъздушни елементи, способни да изпълняват целия спектър мисии на НАТО. Развитието на тези сили с висока степен на боеготовност ще послужи и като катализатор за въвеждането на подобрения и повишаване на оперативната съвместимост във военните способности на НАТО и за продължаващата им трансформация с оглед да се адаптират към променящите се предизвикателства към сигурността.

След първата конференция по създаване на силите през юли 2003 г., през октомври същата година беше създадено началното ядро на тези

сили. Очаква се те да преминат в първоначална оперативна готовност най-късно през октомври 2004 г., а в пълна - през октомври 2006. Тогава силите за бързо реагиране ще наброяват 21 000 души и ще разполагат с най-новите модели бойни самолети, кораби, военномаршрутни машини, мобилно бойно осигуряване, материално-техническо и медицинско осигуряване, комуникации и разузнаване. Те ще се разгръщат за пет дни в зона на криза и ще могат да осигурят собствената си поддръшка за 30 дни.

Нова структура на военното командване

Структурата на военното командване, която лидерите на съюзническите държави очертаха в Прага, ще бъде олекотена, по-ефективна и с по-големи възможности за разгръщане. Тя ще включва две стратегически командвания, едното оперативно, другото функционално. Новата командна структура бе определена в подробности през юни 2003 г. Тя отговаря на потребността от по-малочислени, но по-гъвкави и способни за бързо разгръщане сили, по-подходящи за изпълнение на новите задачи на НАТО. Броят на командванията бе сведен от 20 на 11 и отговорностите им бяха предефинирани.

Сега всички оперативни щабове преминават под Съюзническото командване по операциите към Върховната щабквартира на Съюзните сили в Европа (SHAPE) в Белгия. То се поддържа от две съвместни командвания, способни да изльзват щаб на многонационални съвместни оперативни сили (MCOS) за сухопътни операции, и немногоброен, но мощен постоянен съвместен щаб, който може да изпълнява функции на военноморски MCOS. MCOS имат гъвкава командна структура, позволяваща на командващите да искат услуги от различни страни в зависимост от специфичните потребности на всяка военна операция.

Новото Съюзническо командване по трансформацията контролира преструктурирането на военните способности на НАТО и бди за засилване на оперативната съвместимост на съюзническите сили. То заменя предишното

командване за Атлантика и има щаб в Съединените щати - Норфолк, щата Вирджиния, както и база в Европа. Фактът, че Върховният съюзен командващ по Трансформацията (АСТ) оглавява и командването на обединените въоръжени сили на САЩ, двигател на вътрешните промени в американската армия, носи явни предимства. Върховният командващ по трансформацията ще играе ключова роля за адаптиране на военните способности и развиване на доктрина за новите сили за бързо реагиране на НАТО.

Борба с новите заплахи

В Прага бяха одобрени редица инициативи за укрепване на способностите на НАТО за борба с тероризма и другите нови заплахи за сигурността. Беше приета военна концепция за отбрана срещу тероризма. Одобрен бе и План за действие срещу тероризма, който обхваща и страните-партньори и предвижда обмен на разузнавателна информация и подобряване на степента на подготовка на гражданския сектор за евентуални атаки срещу цивилното население с химически, биологически и радиоактивни вещества и помощ в преодоляването на последиците от тях.

Бяха одобрени пет инициативи за укрепване на защитата на НАТО срещу ядрени, биологически и химически оръжия : създаването на опитна мобилна лаборатория за анализ, опитен отряд за реагиране при такива нападения, виртуален авангарден център за защита от такива оръжия ; запас от средства за биологическа и химическа защита и система за епидемиологичен контрол. Освен това започна изследване в областта на противоракетната отбрана на Съюза, което анализира всички възможности за защита на територията, въоръжените сили и населението на страните-членки от целия спектър заплахи, свързани с ракетите. Укрепват се и отбранителните способности срещу кибернетични атаки.

На 1 декември 2003 г. нов многонационален батальон за химическа, биологична, радиологична и ядрена защита премина в начална оперативна готовност. Разположен в Либерец, Северна Чехия, батальонът трябва да премине в пълна оперативна готовност за изпълнение на операции на НАТО най-късно до юли 2004 г. При създаването му в него участваха контингенти на 13 страни : Белгия, Великобритания, Испания, Италия, Канада, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, САЩ, Турция, Унгария и Чехия.

Променящата се роля на въоръжените сили на НАТО

> 4

От основаването на НАТО основната роля на съюзните въоръжени сили винаги е била да гарантират сигурността и териториалната цялост на страните-членки. Гарантирането на сигурността чрез възприятие и колективна отбрана си остава основна задача и днес, но след края на Студената война ролята и организацията на въоръжените сили на НАТО претърпяха сериозни промени, за да се адаптират към променящия се контекст в областта на сигурността и да засилят военното сътрудничество със страните партньори.

По време на Студената война планирането на отбраната в НАТО се занимаваше предимно с поддържане на необходимите способности за защита от евентуална агресия от страна на Съветския съюз и Варшавския договор. След падането на Берлинската стена някои критици подметнаха, че вече няма нужда от НАТО. Но въпреки отслабването на конфронтацията европейската сигурност стана по-сложна и възникнаха редица нови предизвикателства извън Европа, включително провалилите се държави, разпространението на оръжия за масово унищожение и на средствата за тяхната доставка и тероризъмът. Новият дневен ред в областта на сигурността се очерта още в началото на 90-те години с възникването на етническите конфликти на Балканите, където се наложи силите на НАТО да играят роля в поддържането на мира и регулирането на кризи.

В по-близкото минало терористичните атентати от септември 2001 г. и последвалите ги операции в Афганистан за издиране на Ал-Кайда, терористичната групировка, поела отговорността за тях, усилиха загрижеността от заплахите от тероризма, провалилите се държави и разпространението на оръжия за масово унищожение. Понастоящем силите на НАТО допринасят за борбата с тероризма и играят по-широва роля в международните операции по поддържане на мира, които за първи път в неговата историята отведоха Алианса отвъд европейската зона. И макар че заплахите, с които днес се сблъсква НАТО, потенциално не са така апокалиптични, както по времето на Студената война, те са съвсем реални, неминуеми и често непредвидими.

Обикновените въоръжени сили на НАТО

След края на Студената война общият числен състав на обикновените въоръжени сили значително бе съкратен: от началото на 90-те години досега личният състав на сухопътните сили, предоставени на НАТО от страните-членки, бе съкратен с 35 %, броят на големите кораби на военноморските сили бе намален с 30 %, а този на бойните ескадрили на ВВС, с около 40 %. Поголямата част от силите вече не се поддържат във висока степен на боеготовност и бяха преструктурирани, за да се засили гъвкавостта и мобилността им и да се улесни новата им роля в операции по поддържане на мира и регулиране на кризи и ефективното им взаимодействие с формирования на страни извън НАТО.

Един от примерите за това как новите обстоятелства налагат промени в организацията на въоръжените сили на НАТО е въвеждането на военната концепция за многонационалните съвместни оперативни сили (MCOS). Тази концепция създава гъвкова структура, позволяваща на командващите да искат услуги от различни страни в зависимост от специфичните потребности на всяка военна операция. MCOS са изградени и с цел да улеснят участието на страни извън НАТО в операции по поддържане на мира и да позволят осъществяването на бъдещи ръководени от ЕС операции със средства и способности на НАТО.

Новата роля на НАТО в регулирането на кризи и поддържането на мира (описана по-подробно в глава 10) придоби голямо значение от средата на 90-години. От 1992 г. до 1995 г. силите на НАТО се ангажираха с войната в Босна в подкрепа на ООН, като допринесоха за контрола и прилагането на наложените от ООН санкции в Адриатическо море и забранената за полети зона над Босна и Херцеговина и оказаха близка въдушна поддръжка на Силите за защита на ООН на терена. Въздушните удари през август и септември 1995 г., нанесени за вдигане на обсадата на Сараево, позволиха да се промени съотношението на силите на терена и да се постигне мирно уреждане. По-късно, през декември 1995 г., в рамките на мандата на ООН

НATO разположи многонационални сили за прилагане на военните аспекти на мирното споразумение.

Ролята на НATO в регулирането на кризи бе засилена през пролетта на 1999 г., когато съюзниците предприеха въздушна кампания срещу югославския режим, за да го принудят да се съобрази с изискванията на международната общност и да прекрати политическите и етнически репресии в Косово. Впоследствие за възстановяване на стабилността в провинцията там бяха разположени значителни многонационални сили, ръководени от НATO.

Две години по-късно, в началото на 2001 г., в сътрудничество с новото демократично правителство на Юgosлавия, НATO се ангажира с предотвратяването на кризата в Южна Сърбия, област с многорайонно албанско население. Покъсно през същата година, съвместно с Европейския съюз, Алиансът се ангажира с превентивни дипломатически усилия, за да избегне избухването на гражданска война в Бивша югославска република Македония*, настърчавайки преговорите по мирния план. През лятото в страната бяха разположени малочислени сили на НATO с цел да осигурят мирното разоръжаване на бунтовниците и да гарантират сигурността на международните наблюдатели, и стабилността не след дълго беше възстановена.

Операциите на Балканите позволиха на силите на НATO да натрупат богат опит в мисиите по поддържане на мира и регулиране на кризи и в ръководенето на международни коалиции, включващи и страни извън НATO. Това носи на Алианса неоценими предимства в съвременния стратегически контекст. След терористичните нападения от 11 септември, НATO все по-често е призоваван да участва в изграждането на

сигурност в райони на нестабилност извън традиционната евроатлантическа зона.

През август 2003 г. Алиансът взе решение да поеме командването на Международните умиротворителни сили в Афганистан (АЙСАФ), за да допринесе за изграждане на стабилност в тази опустошена от дълга гражданска война страна, където разпадът на държавността предоставяше сигурно убежище за терористите. Преди това НATO изигра важна роля в планирането и поддръжката за съюзническите държави, които ръководеха АЙСАФ. Засилената роля на НATO осигурява приемственост и решава проблема с търсенето на нови държави, които да поемат ръководството на мисията на всеки шест месеца. Личният състав на НATO работи под знамето на АЙСАФ и продължава да действа с мандата на ООН, който през октомври 2003 г. бе разширен и обхваща операции и извън столицата Кабул.

Участието на НATO в Афганистан е първата мисия на Съюза извън границите на евроатлантическата зона. То е израз на важното решение, взето на срещата на външните министри на съюзническите държави в Рейкявик през май 2002 г., « НATO да разполага със сили, способни бързо да се придвижват навсякъде, където е необходимо, и да поддържа дълготрайни операции на разстояние ». Нещо повече, след ръководената от САЩ операция срещу режима на Садам Хюсейн, НATO прие да оказва поддръжка на ръководената от Полша многонационална дивизия в централен Ирак, на която предоставя сили, логистика, комуникации и разузнавателна информация. Съюзът е готов да окаже подобна поддръжка на всяка друга съюзническа държава, която пожелае това.

В изменения след 11 септември контекст военноморските сили влязоха в класическата си

роля, за да отвърнат на новите заплахи. От октомври 2001 г. в рамките на операция «Active Endeavour» корабите на НАТО патрулират в източно Средиземно море и контролират мореплавателните средства, за да открият и предотвратят терористични актове. По-късно към мисията им бяха добавени ескортирането на кораби през Гибралтарския пролив по тяхна молба и системната проверка на подозрителните кораби. Редом с ролята си във възпирането на тероризма, военноморската операция донесе някои неочаквани предимства и има видим ефект върху сигурността и стабилността в Средиземно море, което облагоприятства търговията и икономиката.

Ядрените сили на НАТО

Ядрената политика на НАТО е областта от военната политика, в която през изминалото десетилетие бяха направени най-радикални промени. По време на Студената война ядрените сили на НАТО играеха централна роля в стратегията на Съюза. Наличието на значителен брой ядрени оръжия и заявената воля на правителствата на страните-членки да поддържат този потенциал и евентуално да прибегнат до употребата му имаха възпиращ ефект не само за употребата на ядрени оръжия от други страни, а въобще за всяка вид агресия.

Към средата на 50-те години стратегията на т.-нр. "масиран ответен удар" се основаваше на възпиращата сила на заплахата, при нападение

над която и да е от страните-членки, НАТО да нанесе ответен удар с всички военни средства, с които разполага, включително и с ядрено оръжие. През 1967 г. беше въведена стратегията на "гъвкавия отговор", насочена към възпиране от агресия чрез държане на евентуалния агресор в неведение какъв ще бъде ответният удар на НАТО, с конвенционални или с ядрени оръжия. НАТО продължи да прилага тази стратегия до края на Студената война.

Днес ядрените оръжия играят доста по-ограничена роля в стратегията на Алианса. И трите големи ядрени държави в НАТО – САЩ, Великобритания и Франция, значително съкратиха ядрения си потенциал, в някои случаи до 80 %. Тъй като по общоприетото виждане обстоятелствата, при които би могло да се обмисля употребата на тези оръжия, са изключително отдалечени, те вече не са насочени към определена страна или конкретен източник на заплаха.

Основната цел на оставащите ядрени оръжия е политическа: запазване на мира и предотвратяване на всяка вид агресия чрез създаване на непредвидими и неприемливи за противника рискове при агресия срещу НАТО. Заедно с обикновените оръжия те създават несигурност у всяка страна, която би възнамерява да търси политически или военни дивиденти от заплаха с употреба на ядрено, биологическо или химическо оръжие срещу Алианса.

Същевременно съюзниците отдавна са ангажирани с контрола над ядрените оръжия, разоръжаването и предотвратяването на тяхното разпространение. НАТО подкрепя усилията за предпазливо и постепенно съкращаване на ядрените оръжия и ограничаване на

разпространението на оръжия за масово унищожение. Неотдавна в Главната квартира бе създаден Център по ОМУ със задачата да дефинира изискванията и да координира информацията в тази област.

Силите на НАТО

Терминът "сили на НАТО" може да въведе в заблуждение. Съюзът не разполага с постоянно действаща армия. Всяка страна-членка се задължава да предостави на НАТО определен вид и числен състав войски за изпълнение на предварително договорени задачи или операции. Тези сили си остават под национален контрол и се предоставят на Алианса при поискване. Тогава те преминават под командването на офицерите от НАТО.

В действителност НАТО разполага с твърде ограничени постоянни сили. Малките интегрирани многонационални щабове в различните щаб-квартири съставят интегрираната военна структура. Освен това някои оперативни сили, например силите на НАТО за ранно предупреждение от въздуха, поддържат постоянни установки за

комуникация и противовъздушна отбрана и наблюдение. Постоянните военноморски сили, съставени от ограничен брой кораби и личен състав от военноморските сили на някои страничленки, се разгръщат на ротационен принцип.

Макар че няма постоянна армия, НАТО може да мобилизира силите на 26-те държави-членки. Интегрираната многонационална структура допринесе за постигането на безprecedентно равнище на оперативна съвместимост на въоръжените сили, екипирани и обучени да работят заедно съгласно общите стандарти и процедури. Това, заедно с дългогодишният опит в ръководенето на многонационални операции по регулиране на кризи и опазване на мира, превръща НАТО в безценен инструмент в съвременния контекст в областта на сигурността, в който справянето с новите заплахи изисква координирана международна дейност.

Разширяване на зоната на сигурност чрез партньорството

НАТО се адаптира към стратегическата обстановка след края на Студената война, като възприе едно по-широко определение на понятието "сигурност" и лансира стратегия на всеобхватно партньорство и сътрудничество в евроатлантическата зона, което и до днес си остава една от основните задачи на Съюза в областта на сигурността. Процесът стартира през 1990 г., когато лидерите на страните от НАТО приятелски протегнаха ръка, превъзмогвайки старото разделение между Източна и Запада, и предложиха нови отношения на сътрудничество със страните от Централна и Източна Европа и републиките от бившия Съветски съюз.

Това проправи пътя за създаването на Североатлантическия съвет за сътрудничество (САСС) през декември 1991 г. като форум за консултации, целящ изграждането на взаимно доверие. Няколко години по-късно процесът на партньорство навлезе в нова фаза със стартирането на програмата Партньорство за мир (ПзМ) през 1994 г.: обхватна програма за практическо двустранно сътрудничество между НАТО и отделните страни-партньори.

Днес НАТО и страните-партньори обсъждат редовно проблемите на сигурността и от branата в рамките на Евроатлантическия съвет за партньорство (ЕАСП), който наследи САСС през 1997 г. Силите на Съюза и на партньорите често взаимодействат, провеждат съвместни учения и войниците им участват рамо до рамо в ръководените от НАТО операции по поддържане на мира на Балканите. На срещата на върха в Прага през ноември 2002 г. бяха приети мерки за засилване на сътрудничеството между НАТО и страните-партньори и за фокусиране на партньорските дейности върху предизвикателствата на 21 век в областта на сигурността.

Партньорство за мир

Едно от най-забележителните международни постижения в областта на сигурността през последното десетилетие е програмата Партньорство за мир (ПзМ). От началото ѝ през 1994 г. поканата за участие в нея бе приета от 30

страни: Австрия, Азербайджан, Албания, Армения, Беларус, Бивша югославска република Македония*, България, Грузия, Естония, Ирландия, Казахстан, Киргизия, Латвия, Литва, Молдова, Полша, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Таджикистан, Туркмения, Узбекистан, Украина, Унгария, Финландия, Хърватска, Чешката република, Швейцария и Швеция. От тях вече десет са членове на НАТО: Полша, Унгария и Чехия от 1999 г. и България, Естония, Литва, Латвия, Румъния, Словакия и Словения от 2004 г.

Босна и Херцеговина и Сърбия и Черна гора също изявиха желание да се присъединят към Партньорство за мир и Евроатлантическият съвет за партньорство. Тези страни ще бъдат добре дошли в Партньорство за мир, когато изпълнят условията, поставени от НАТО, между които е и пълноценното сътрудничество с Международния съд за воennите престъпления в бивша Югославия, и особено задържането и предаването на съда на лицата, обвинени във военни престъпления.

Основана на практическо сътрудничество и възприемането на демократичните принципи, които са в основата на НАТО, програмата Партньорство за мир цели укрепване на стабилността, намаляване на заплахите за мира и изграждане на тесни връзки между страните-партньори и НАТО и помежду им. Същността на ПзМ е в това, че индивидуалното сътрудничество с всяка страна-партньор се адаптира в зависимост от специфичните й потребности и се осъществява съобразно с избрания от нейното правителство ритъм и обхват.

Официалната основа на Партньорството е Рамковият документ, в който се определят конкретните задачи на отделните страни-партньори, както и ангажиментът на съюзниците да консултират всяка една от тях, която счита, че има пряка заплаха за нейната териториална цялост, политическа независимост или сигурност. Всяка страна-партньор поема редица дългосрочни политически задължения: да запази демократичните общества, да отстоява принципите на международното право, да изпълнява задълженията си, произтичащи от Устава на ООН, Всеобщата декларация за правата

на човека, Заключителния акт от Хелзинки² и международните договори за разоръжаване и контрол над въоръженията; да се въздържа от заплаха или употреба на сила срещу други държави, да зачина съществуващите граници и да урежда споровете с мирни средства. Поемат се и по-специфични задължения като гарантирането на прозрачност на планирането и бюджета на националната отбрана за осъществяване на демократичен контрол над въоръжените сили и развитие на способности, позволяващи на съответната страна да участва съвместно с НАТО в хуманитарни операции и операции по поддържане на мира.

Индивидуалната програма за партньорство се изработка съвместно и се одобрява от НАТО и съответната страна. Въз основа на подробен списък с дейности – Работната програма по партньорството - се изготвят двугодишни програми, съобразени със специфичните нужди и интереси на всяка страна. Сътрудничеството е насочено предимно към дейности, свързани с от branata, но практическото взаимодействие може да включва всички области на дейност на НАТО. Работната програма предлага дейности в над двадесет области като отбранителна политика и военно планиране, отношения между цивилния и воения сектор, подготовка и обучение, противовъздушна отбрана, информационни и телекомуникационни системи, регулиране на кризи и планиране на гражданска защита в извънредни ситуации.

За да се позволи на партньорите да сътрудничат по-пълноценно с военните от НАТО в операциите по поддържане на мира, в рамките на Процеса на планиране и преглед по ПзМ се предоставят насоки за оперативна съвместимост и изисквания към военните способности. Изграден по подобие на вътрешната система за планиране в НАТО, този механизъм се предлага факултативно на партньорите. Целите на планирането, или цели на партньорството, се договарят с всяка страна поотделно, а напредъкът се отчита на подробни

прегледи. Този процес значително допринесе за по-тясно сътрудничество със страните-партньори в операциите по поддържане на мира на Балканите.

С годините бяха взети мерки за засилване на оперативните възможности на Партийорство за мир и по-интензивно участие на партньорите в планирането и вземането на решения. Беше въведена Концепция за оперативните способности с цел да се развие по-тясно и по-целенасочено военно сътрудничество за повишаване на ефективността на многонационалните сили. Освен това бе изработена и Политико-военно рамка с цел да гарантира засилени консултации с партньорите по време на ескалираща кризисна ситуация, която може да наложи разгръщане на сили за поддържане на мира, и да им позволи да участват още на ранните етапи в обсъждането на оперативния план и в процеса на комплектуване на силите.

С цел страните-партньори да се интегрират по-пълно в ежедневната работа по партньорството към някои щабквартири на НАТО бяха прикрепени елементи на щабове на ПзМ, съставени от офицери от страните-партньори. Нещо повече, във Върховната щаб-квартира на съюзните сили в Европа (SHAPE) в Монс, Белгия, има специално координиращо звено по партньорството, което съгласува подготовката и ученията в рамките на ПзМ, както и международен координационен център, който предоставя удобства за брифингите и дейностите по планирането на всички страни извън НАТО, предоставящи войски за ръководените от Съюза мироопазващи операции на Балканите и в Афганистан.

² Заключителният акт от Хелзинки: приет през 1975 г. от Конференцията за сигурност и сътрудничество в Европа, той определя нормите на международно поведение, предвижда мерки за укрепване на доверието между Източна и Запада, утвърждава зачитането на човешките права и насърчава икономическото, културното и научно-техническото сътрудничество.

Евроатлантическият съвет за партньорство

Евроатлантическият съвет за партньорство обединява страните-членки на НАТО и страните партньори, общо 46 държави, в многостранен форум за редовен диалог и консултации по политически въпроси и проблеми, свързани със сигурността. Той дава и политическата рамка на двустранните отношения между НАТО и страните, участващи в Партньорство за мир.

Решението да се създаде ЕАСП, взето през 1997 г., бе израз на желанието да се отиде по-далеч от САСС и да се създаде форум в областта на сигурността, отразяващ по-добре все по-богатите отношения с партньорите в рамките на Партньорство за мир и на мироопазващите операции в Босна и Херцеговина, където през 1996 г. бяха разгърнати войски от 14 страни-партньори редом с тези на съюзниците.

Създаването на ЕАСП дойде като допълнение към паралелно взетите мерки за разширяване на ролята на Партньорство за мир, за да се засили участието на партньорите във вземането на решения и планирането в целия спектър от дейности.

Освен краткосрочните консултации в ЕАСП по актуални политически и свързани със сигурността въпроси един двугодишен План за действие на ЕАСП предвижда дългосрочни консултации и сътрудничество в широк кръг дейности. Те включват регулирането на кризи и операциите по поддържане на мира, регионалните проблеми, контрола на въоръженията и проблемите, свързани с разпространението на оръжия за масово унищожение; международния тероризъм, въпроси на отбраната като планиране, бюджет, отбранителна политика и стратегия ; планирането на гражданская защита за извънредни ситуации и подготовка за реагиране при природни бедствия; сътрудничеството в областта на въоръженията; ядрената безопасност; гражданско-военното координиране на управлението на въздушното движение и научното сътрудничество.

Заседания на ЕАСП се провеждат всеки месец на равнище посланици, два пъти годишно на равнище министри на външните работи и на отбраната и

началници на генерални щабове, като при нужда се провеждат и срещи на най-високо равнище. През 2005 г. се предвижда годишна специална среща на върха, посветена на важните политически въпроси, засягащи евроатлантическата общност. Повечето страни-партньори разкриха дипломатически мисии в Главната квартира на НАТО в Брюксел, които улесняват редовната връзка и организират консултации, когато се налага. Например на 12 септември, веднага след терористичните атентати срещу Съединените щати през 2001, посланиците на страните от НАТО и на страните-партньори успяха за много кратко време да се съберат на заседание. Солидарността, която изразиха в този ден 46-те страни-членки на ЕАСП, разположени от Северна Америка през Европа до Средна Азия, и сътрудничеството им впоследствие в ръководената от САЩ кампания срещу международния тероризъм показват до каква степен партньорството в НАТО е създадо истинска култура на евроатлантическа сигурност.

дейности, а се приспособява към специфичните потребности и обстоятелства на страните-партньори, настояващи за по-структуррирана помощ за вътрешните си реформи. Въз основа на постигнатия в Прага напредък за следващата среща на върха на НАТО в Истанбул през 2004 г., се подготвят предложения за още по-пълно приспособяване на Партньорството към индивидуалните потребности и способности на партньорите с оглед на решаването на ключови тематични въпроси - ускоряване на отбранителната реформа, включваща преструктуриране на въоръжените сили и подобряване на оперативната съвместимост, и засилване на регионалното сътрудничество и взаимопомощ.

Партньорството след Прага

Споделената готовност за включване в силите за борба с терористичната заплаха намери конкретен израз в Плана за действие срещу тероризма в рамките на партньорството, приет на срещата на върха в Прага. Бяха предприети и мерки за подобряване на сътрудничеството между НАТО и страните-партньори. Подробният преглед на ЕАСП и Партньорство за мир препоръча засилване на политическия диалог с партньорите и разширяване на тяхното участие в планирането, ръководенето и наблюдението на дейностите, в които участват. Беше въведен и нов механизъм на сътрудничество, Индивидуалният партньорски план за действие, който не се съставя въз основа на готов спийск

Всяка европейска страна може да се присъедини към НАТО. По силата на член 10 от Вашингтонския договор, страните-членки могат да поканят "всяка друга европейска държава, която е в състояние да развива и укрепва принципите на настоящия Договор и да допринася за сигурността в Североатлантическата зона", да се присъедини към Съюза. И действително страните членки, 12 при основаването на НАТО, сега са 26 след пет етапа на разширяване.

Вратите на НАТО остават отворени. След последния етап на разширяване през 2004 г., когато към Съюза се присъединиха България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения, други три страни-кандидатки – Албания, Хърватска и Бивша югославска република Македония*, се надяват на бъдещо членство.

Целта на всеки етап на разширяване е да се разрастне евроатлантическата зона на сигурност и да се увеличи мощта, единството и жизнеността на НАТО ; разрастването на организацията не е насочено срещу интересите на трети страни в областта на сигурността.

С всяка фаза на разширяване зоната на сигурност и стабилност в Европа се разрастваше и раните на континента, изстрадал две войни през първата половина на 20 век, а след това разделен за четиридесет години от желязната завеса, постепенно зарастнаха. Гърция и Турция се присъединиха през 1952 г. През 1955 г., само десет години след края на Втората световна война, се присъедини и Федерална република Германия, с което решително се интегрира в западния свят и подготви условията за бъдещото обединение на Източна и Западна Германия. След остра полемика в политическите среди Испания се присъедини през 1982 г., но остана извън интегрираната военна структура на НАТО до 1998 г. Решението, взето на срещата на върха в Мадрид през 1997 г., Чешката република, Унгария и Полша да бъдат поканени да започнат преговори за присъединяване, бе огромна крачка към преодоляване на разделението от Студената война и подготви почвата за присъединяването към НАТО на бившите врагове от Варшавския договор.

Разширението след Студената война

Първата след края на Студената война фаза на разширяване съвсем не беше лесно начинание.

Решението трябваше да бъде одобрено от всички страни-членки. Най-важните съображения бяха да се запази способността на НАТО да взема решения с консенсус и да има гаранции, че разширението ще засили европейската сигурност. Трябваше да се отчете и проблемът с разходите по разширяването. Поръчано през 1994 г. и публикувано на следващата година, изследването за разширяването на НАТО стигна до заключението, че приемането на нови членове и политическите, военните и икономическите измерения на разширяването ще облагоприятстват постигането на основната цел на Съюза – укрепване на сигурността и разширяване на стабилността в евроатлантическата зона. Успоредно с развитието на отношенията с Русия, Украйна и другите страни партньори, този процес обслужва интересите на цяла Европа.

Ключов въпрос в дискусията за първото разширяване след края на Студената война бе как да се измени руското възприятие за НАТО като враждебен към руските интереси военен блок. Съюзническите държави се съгласиха, че Русия може да допринесе значително за стабилността и сигурността на Европа и признаха, че загрижеността ѝ от процеса на разширяване трябва да се вземе под внимание. Същевременно трябва да се зачита и правото на всяка независима европейска държава да избира начина, по който защищава сигурността си, и да решава дали ще принадлежи или не към международни организации, както и правото на страните-членки на НАТО на собствено решение. Преди да отправи поканите на Срещата на върха в Мадрид, НАТО потърси начин да засили и да институционализира своя диалог с Русия посредством Основополагащия акт от 1997 г. (виж глава 7) и потвърди ангажимента си да не разполага ядрени оръжия и чужди войски на територията на новите членове.

Въз основа на препоръките от изследването за разширяването на НАТО и след интензивен индивидуален диалог със заинтересованите страни-партньори и разширени консултации между съюзниците, Полша, Унгария и Чешката република бяха поканени да започнат преговори за присъединяване през 1997 и официално станаха членове на НАТО на 12 март 1999 г.

Редица страни бяха разочаровани, че не бяха поканени в първата вълна на разширяване след Студената война, но съюзническите държави

подчертаха, че НАТО остава отворен и за други страни, които желаят да се присъединят към него в бъдеще. На срещата на върха във Вашингтон през април 1999 г. бе предложен План за действие за членство (MAP), който да подпомогне страните-кандидатки в подготовката им за присъединяването (виж карето). Седем от страните, участващи в MAP - България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Словения, бяха поканени да започнат преговори за присъединяване на срещата на върха в Прага през ноември 2002 г.

След серия от подробни консултации със седемте страни, съюзниците подписаха присъединителните протоколи на поканените през март 2003 г. След като протоколите бяха ратифицирани от всички държави-членки съгласно съответната им национална и парламентарна процедура, седемте нови страни се присъединиха към Североатлантическия договор на 29 март 2004 г.

Новите съюзници трябва да продължат да осъществяват важните си ангажименти в реформата, особено в областта на от branata.

След тази втора вълна на разширяване след края на Студената война, НАТО продължава своята политика на отворената врата. Съюзът насърчава другите три страни, участващи в MAP - Албания, Хърватска и Бивша югославска република Македония*, да продължат усилията си по отношение на реформата, особено в областта на от branata и сигурността. В случая с Хърватска от ключово значение ще бъде и пълноценното сътрудничество с Международния съд за военни престъпления в бивша Югославия.

Планът за действие за членство

Предложен през 1999 г. и основан на опита от първата вълна на разширяване след Студената война, Планът за действие за членство цели да помогне на страните-кандидатки да се подгответ за присъединяването си към НАТО. Девет страни участваха в него от самото начало - Албания, Бивша югославска република Македония*, България, Естония, Латвия, Литва, Румъния, Словакия, Словения. Към тях през май 2002 г. се присъедини и Хърватска. Седем от тези страни от 2004 г. вече са членове на НАТО.

За да станат членки на НАТО, страните-кандидатки трябва да докажат, че притежават функционираща демократична политическа система и пазарна икономика, че се отнасят към малцинствата в съответствие с насоките на ОССЕ, че са разрешили всички съществуващи спорове със съседите си и по принцип са за мирно решаване на споровете; че могат и искат да допринесат за военната мощ на Съюза и да постигнат оперативна съвместимост с войските на другите страни-членки; че отношенията между гражданския и военния сектор в страната съответстват на демократичните стандарти.

Участието в Плана за действие за членство не гарантира бъдещото присъединяване към

Алианса. Но то позволява на всички заинтересовани страни да фокусират подготовката си върху целите и приоритетите, залегнали в плана, и да получат специализирана помощ и съвети от НАТО. Планът обхваща всички аспекти на членството, включително политическите, икономическите, отбранителните, ресурсните, информационните, както и аспектите на сигурността и законодателството.

Всяка участваща страна си избира тези елементи от плана, които най-добре отговарят на потребностите ѝ, и определя собствените си цели и работен график. Самото участие в Партийорство за мир и особено в Процеса на планиране и преглед по ПзМ е съставна част от подготовката, защото позволява на страните-кандидатки да развият въоръжените си сили и тяхната структура така, че по-добре да взаимодействат със силите на НАТО. Редовните срещи със съюзниците позволяват на всяка страна да контролира своя напредък и при нужда да получава помощ и съвети. Освен това прилагането на MAP редовно се следи от Североатлантическия съвет.

НАТО изгражда мостове на сътрудничество с Русия от началото на 90-години. Смисълът на взаимодействието между държавите-членки и Русия е ясен: така по-лесно се преодоляват общите предизвикателства в областта на сигурността и участието на Русия е от ключово значение за всяка широкообхватна система на сигурност в Европа след края на Студената война.

След терористичните атентати от септември 2001 г., които засилиха нуждата от координирано противодействие на общите заплахи, партньорството между НАТО и Русия получи нов тласък и ново съдържание на срещата на върха в Рим през май 2002 г. Беше създаден нов Съвет НАТО-Русия, в който съюзническите държави и Русия участват като равноправни партньори и обмислят възможностите за съвместни действия. Засили се сътрудничеството в редица ключови области от взаимен интерес, както и по проблеми, пораждащи обща загриженост.

Решението да задълбочат партньорството си е израз на взаимната воля на страните-членки на НАТО и Русия да взаимодействат по-тясно за постигането на общата цел - създаване на траен и всеобхватен мир в евроатлантическата зона -, изразена за първи път при приемането на Основополагащия акт за взаимни отношения, сътрудничество и сигурност, който създава рамката на партньорството между НАТО и Русия.

Развитие на отношенията

Член-основател на Североатлантическия съвет за сътрудничество от 1991 г., Русия участва в Партийорство за мир от 1994 г., а от 1996 г. руски сили по поддържане на мира работиха заедно с колегите си от НАТО на Балканите до изтеглянето им през 2003 г. (виж картето на стр. 26). Въпреки това истинските основи за развитието на едно силно и трайно партньорство между НАТО и Русия бяха положени с Основополагащия акт, подписан в Париж на 27 май 1997 г. Това доведе до създаването на Постоянния съвместен съвет НАТО-Русия (ПСС) като форум за редовни консултации по общи въпроси в областта на сигурността и изготвянето на програма за консултации и сътрудничество.

През следващите пет години бе отбелян съществен напредък в изграждането на взаимно доверие и преодоляването на погрешните впечатления чрез диалог. През 1999 г., въпреки различията по отношение на въздушната кампания в Косово, които доведоха до едногодишно прекъсване на заседанията на ПСС, някои дейности, включително участието в мироопазващите операции в Босна и Херцеговина, продължиха без прекъсване.

Въпреки това амбициите, отразени в Основополагащия акт, нито за момент не бяха изцяло осъществени в рамките на ПСС. Неговият формат – НАТО + 1 означаваше, че НАТО участва с вече съгласувана между съюзниците позиция и Съюзът и Русия обменят информация и се консултират малко или повече на «двустренна» основа, процедура, която се оказа тромава, когато настъпи часът да се отиде отвъд консултациите и да се търси по-конкретно сътрудничество. След събитията от 11 септември, пред спешната необходимост от координирани действия срещу международния тероризъм и другите нови заплахи за сигурността, съюзниците и Русия побързаха да се възползват от случая и издигнаха отношенията между НАТО и Русия на по-високо равнище със създаването на Съвета НАТО-Русия, в рамките на който страните-членки и Русия си сътрудничат като равноправни партньори (виж картето).

През 1998 г. за улесняване на сътрудничеството бе създадена руска мисия към НАТО. По-късно в Москва бе открита информационна служба на НАТО, която предоставя сведения за новата същност на Алианса и предимствата на партньорството на организацията с Русия. В руската столица бе открита и военна мисия на НАТО с цел да се увеличи прозрачността и да се развива практическото военно сътрудничество.

Задълбочаване на сътрудничеството

Съветът НАТО-Русия се развива като ефективен механизъм за консултации, сътрудничество, постигане на консенсус, вземане на общи решения и предприемане на съвместни действия. През първите 18 месеца от създаването му, в рамките на съвета вече се състояха консултации за

ситуацията в Афганистан, Сърбия и Черна гора и Босна и Херцеговина, а практическото сътрудничество донесе полза в редица области.

Съветът НАТО-Русия създаде редица работни групи и комитети по тероризма, разпространението на ОМУ, поддържането на мира, противоракетната отбрана в театъра на бойните действия, извънредните ситуации в гражданския сектор, отбранителната реформа, научното сътрудничество и предизвикателствата на съвременното общество. На експерти бе възложено да изготвят индивидуални проекти в широк кръг области. Почти няма ден, в който Съветът да не заседава на едно или друго равнище, което доведе до безprecedентна интензивност на контактите и неформалните консултации.

Борбата с тероризма и новите заплахи за сигурността са ключови области на сътрудничество, в които се почувстваха и някои от първите резултати от засиленото партньорство НАТО-Русия. Изготвят се и се актуализират общи оценки за специфичните терористични заплахи в евроатлантическата зона, изследва се ролята на военните в борбата с тероризма. Засили се сътрудничеството срещу разпространението на ядрени, биологически и химически оръжия и на технологийте, свързани с балистичните ракети: подготвя се обща оценка за глобалните тенденции в разпространението на оръжия за масово унищожение, а сътрудничеството в областта на противоракетната отбрана на театъра на бойните действия обхваща безprecedентната опасност, свързана с леснодостъпните и все по-точни балистични ракети. Инициативата за сътрудничество във въздушното пространство цели засилване на взаимодействието в областта на управлението на въздушното движение и наблюдението от въздуха, което ще увеличи сигурността и прозрачността във въздушното пространство и ще спомогне да се предотврати заплахата от използване на самолети на гражданска авиация за терористични цели.

Една от основните цели на военното сътрудничество е подобряването на оперативната

Съветът НАТО-Русия

Римската декларация от 2002 г., основана на целите и принципите от Основополагащия акт от 1997 г., създава Съвета НАТО-Русия (СНР) като механизъм за консултации, постигане на консенсус, сътрудничество, съвместни решения и действия, посредством който отделните съюзници и Русия работят като равнопоставени партньори по широк спектър от въпроси от взаимен интерес в областта на евроатлантическата сигурност. Постояният политически диалог по въпроси на сигурността позволява възникващите проблеми да се откриват своевременно, да се намерят общи подходи и когато е необходимо, да се предприемат съвместни действия.

Новият Съвет, който замени Постояният съвместен съвет НАТО-Русия, функционира на принципа на консенсуса. Той се председателства от Генералния секретар на НАТО и се събира поне веднъж месечно на равнище посланици и военни представители, два пъти годишно на равнище министри на външните работи и на отбраната и началници на генерални щабове и при необходимост, на най-високо равнище. Важен нов елемент е подготвителният комитет към СНР, който заседава поне два пъти месечно, подготвя заседанията на равнище посланици и извършва преглед на експертните дейности в рамките на СНР.

Съветът НАТО-Русия се занимава с всички области от взаимен интерес, упоменати в Основополагащия акт. Засилва се сътрудничеството в редица важни сфери като борбата срещу тероризма, регулирането на кризи, неразпространението на оръжия за масово унищожаване, контрола над въоръженията и изграждането на мерки по укрепване на доверието, противоракетната отбрана на театъра на бойните действия, тиловото осигуряване, сътрудничеството между военни, отбранителната реформа и реагирането в извънредни ситуации. По взаимно съгласие на участващите към дневния ред на СНР могат да се добавят и други области на сътрудничество.

съвместимост, тъй като в съвременната обстановка военните трябва да са обучени да работят в многонационални структури и командвания, за да могат да участват в операции по поддържане на мира и регулиране на кризи. В рамките на Съвета НАТО-Русия се осъществява богата програма за подготовка и осъществяване на учения. Друга област на сътрудничество е логистиката, включително тестове за оперативна съвместимост на техниката и процедурите във въздушния транспорт и дозареждането във въздуха. След потъването на руската ядрена подводница Курск и гибелта на 118-те членове на екипажа през август 2000 г. започна интензивно сътрудничество в областта на морските спасителни операции. През февруари 2003 г. бе подписано рамково споразумение между НАТО и Русия за спасяване на екипажите на подводниците.

От branителната реформа е друга област от взаимен интерес. И Русия, и съюзническите държави имат нужда от армии с подходящ числен състав, подгответи и екипирани за борба с целия спектър заплахи на 21 век. Макар че няма задължителна схема за военната реформа, Русия може да се възползва от опита на страните-членки на НАТО, повечето от които осъществиха радикални реформи през последното десетилетие, за да приспособят въоръжените си сили към съвременните изисквания. След първоначалната консултация с експерти през октомври 2002 г. започна сътрудничество по различни аспекти на военната реформа, като управление на човешките и финансовите ресурси, макроикономически, финансово и социални параметри и планиране на въоръжените сили. Дейностите по успешния съвместен проект за преквалификация на пенсионирани руски военни, приет в Москва през юли 2002 г., се разшириха. Освен това колежът на НАТО по от branата в Рим отпусна за 2003 г. две стипендии на руски участници за насърчаване на изследователската дейност в областта на от branителната реформа.

От 1996 г. Русия и НАТО си сътрудничат за развитието на способности за съвместно действие в реагирането при бедствия като земетресения и наводнения, както и в координацията на дейностите по предвиждане и предотвратяване на бедствията. Именно по предложение на Русия през 1998 г. бе създаден Евроатлантическият координационен център за реагиране при бедствия (виж карто на стр. 35). Разнообразните учения и семинари за оказване на помощ при бедствия, често включващи участници и от други страни-партньори, допринесоха за развитие на сътрудничество между гражданския и военния сектор. В рамките на Съвета НАТО-Русия дейността в тази област се съсредоточава предимно върху подобряване на оперативната съвместимост и процедурите и обмена на информация и опит.

Сътрудничеството с Русия в областта на науката и технологиите, което датира от 1998 г., е съсредоточено в три области, представляващи особен интерес за Русия: плазмена физика, растителни биотехнологии и предвиждане и предотвратяване на природни бедствия и промишлени аварии. В рамките на научния комитет на Съвета НАТО-Русия се откри и ново поле на сътрудничество - прилагане на цивилната наука в бората с тероризма и новите заплахи, например за откриване на експлозиви или изучаване на социалните и психологическите последици от тероризма. Проблемите на околната среда, свързани с гражданската или военна дейност, също са нова област на сътрудничество в рамките на Комитета по предизвикателствата пред съвременното общество, създаден в рамките на Съвета през 2003 г.

Мироопазващи операции

В продължение на повече от седем години (до изтеглянето му през лятото на 2003 г.) Русия предостави най-големия контингент от страните извън НАТО на мироопазващите сили на Балканите, ръководени от Алианса с мандат на ООН, в които руските воини работеха заедно с воините от съюзническите държави и от страните партньори в подкрепа на усилията на международната общност да изгради трайна сигурност и стабилност в региона.

Руският контингент бе разположен в Босна и Херцеговина през януари 1996 г., където беше придален към многонационална дивизия в северната зона, контролираща обширна зона и натоварена да организира ежедневни патрули, да осъществява проверки по сигурността и да участва в работата по общото възстановяване и хуманитарните мисии като подпомагане на завръщането на бежанците и изселените лица по домовете им.

Независимо от политическите различия по отношение на въздушната кампания на НАТО в Косово през 1999 г., Русия изигра жизненоважна дипломатическа роля за уреждане и прекратяване на конфликта. Нейните войски, разположени през юни 1999 г., действаха като съставна част от Силите за Косово (КЕЙФОР) до изтеглянето им и в рамките на многонационалните бригади допринесоха за поддържането на сигурността в източния, северния и южния сектор на провинцията ; редом с контингента на НАТО, отговорен за

въздушното движение, те осигуряваха и нормалното функциониране на летището в Прищина, а в Косово поле организираха медицинското обслужване.

Тясното сътрудничество между НАТО и Русия на Балканите беше от съществено значение за подобряване на отношенията и изграждане на доверие между руските и натовските военни. Създаденото взаимно доверие е солидна основа за по-нататъшно разширяване на сътрудничеството между военните от съюзническите държави и Русия. Освен това в рамките на СНР бе приета обща концепция за съвместни мироопазващи операции, в която се развиват общи подходи, създава се рамка за консултации, планиране и вземане на решения при възникване на криза и се определят областите за съвместна подготовка и провеждане на учения.

В отношенията си с Украйна НАТО признава значението на една независима, стабилна и демократична Украйна и намеренията на страната да засили своята интеграция в европейските и евроатлантическите структури. Това бе изразено в Хартата за специално партньорство от 1997 г., която предоставя официалната основа на консултациите между НАТО и Украйна в области, свързани с евроатлантическата сигурност, и създадава Комисията НАТО-Украйна, която ръководи дейностите по партньорството.

Отношенията между НАТО и Украйна датират от 1991 г., когато страната се присъедини към Североатлантическия съвет за сътрудничество, незабавно след като получи независимост след разпадането на Съветския съюз. Стремежът на страната към евроатлантическа интеграция бе потвърден и през 1994 г., когато тя първа от Общността на независими държави се присъедини към Партньорство за мир. Оттогава волята на Украйна да допринася за евроатлантическата сигурност бе демонстрирана в подкрепата ѝ за НАТО и съюзническите държави в операции по поддържане на мира и регулиране на кризи.

За да се улесни сътрудничеството, Украйна разкри мисия в НАТО през 1997 г., а същата година в Киев бе открит информационен и документационен център, който пояснява новата същност на НАТО и предимствата от партньорството между организацията и Украйна. През 1999 г. в Киев бе открыто и звено за връзка на НАТО, което подпомага усилията на страната да осъществи реформа в от branата, както и участието ѝ в Партньорство за мир.

На срещата в Прага през ноември 2002 г. с приемането на Плана за действие НАТО-Украйна отношенията НАТО-Украйна значително се задълбочиха и разшириха (виж карето).

Сътрудничество в областта на сигурността

НАТО и Украйна активно си сътрудничат в гарантиралото на сигурността и стабилността в евроатлантическата зона. На Балканите в продължение на години Украйна предостави на ръководените от НАТО омиротворителни сили в Босна и Херцеговина пехотен батальон, механизиран пехотен батальон и ескадрила хеликоптери. В Косово Украйна предостави ескадрила хеликоптери

и значителен контингент, придаден към полско-украински смесен батальон. Доказвайки отново волята си да допринесе за международната стабилност, Украйна даде разрешение за прелитане на коалиционните сили, участващи в международните омиротворителни сили АЙСАФ в Афганистан, в които отделни съюзнически държави играят водеща роля и чието командване се пое от НАТО през август 2003 г. Украйна участва и с 1800 души контингент в ръководените от Полша многонационални сили в един от секторите на международните стабилизационни сили в Ирак, в които участват воини от някои съюзнически и партньорски държави.

Подкрепа за реформата

НАТО и отделни съюзнически държави предоставят съвети и практическа помощ на Украйна в усилията ѝ да извърши амбициозната реформа, залегнала в Плана за действие НАТО-Украйна и свързаните с него годишни целеви планове. Въпреки че остава още много работа, бе осъществен напредък. Законодателните инициативи полагат основите за политическа, икономическа и отбранителна реформа. В страната бяха създадени няколко правителствени структури за контрол и координация на усилията в осъществяването на реформата.

Един от основните приоритети е реформата в сектора на отбраната, където Украйна може да ползва опита на страните-членки на НАТО. Понастоящем страната се стреми да развие нова концепция в областта на сигурността и нова военна доктрина и да осъществи един подробен преглед на отбраната. Сътрудничеството между НАТО и Украйна има за цел да засили демократичния и граждански контрол над въоръжените сили и да създаде по-добра оперативна съвместимост със силите на НАТО, както и да помогне на страната да трансформира унаследената от бившия Съветски съюз огромна, утежнена в ръководството си и зле оборудвана структура на въоръжените сили в по-малка, модерна и по-боеспособна армия, която да е в състояние да отговори на изискванията в областта на сигурността и активно да допринася за европейската стабилност и сигурност.

Създадената съвместна работна група по отбранителната реформа улеснява консултациите и практическото сътрудничество по различни

въпроси, като например изготвяне на бюджета и планиране на отбраната, съкращаване на въоръжените сили и конверсия на отбранителната индустрия, преминаването от мобилизационна към професионална армия и отношенията между гражданския и военния сектор. НАТО настъпчава подготвката на висши военни за участие в процеса на преструктуриране на отбраната; освен това с помощта на Съюза се осъществяват програми за преквалификация, които помагат на съкратените украински военни да преминат към цивилен живот. Военният комитет с Украина допълва дейността на съвместната работна група, предоставящи опит в различни области, и подпомага сътрудничеството между военните от Съюза и Украина в рамките на Военния работен план НАТО-Украина. Помощта, която отделни съюзнически държави предоставят за проектите за демилитаризация и за безопасно унищожаване на излишните запаси на Украина от морално остатели противопехотни мини, се канализира от доверителния фонд по ПзМ.

В усилията си да подобри оперативната съвместимост на армията си Украина извлича полза от участието си в Партийорство за мир. В рамките на Процеса на планиране и преглед се определят ключовите изисквания в областта на планирането на отбраната, а широкият спектър дейности и военни учения в рамките на Партийорство за мир позволяват на украинските военни да натрупат практически опит във взаимодействието със силите на НАТО.

Разширено сътрудничество

Сътрудничеството в планирането на гражданская защита за извънредни ситуации и готовността за реагиране при бедствия носи пряка практическа полза на Украина. Основната цел бе да се помогне на Украина, чито западни райони са изложени на риска от сериозни наводнения, по-добре да се подготви за подобни извънредни ситуации и по-ефективно да се справя с техните последици. Ученията в рамките на ПзМ, включително проведеното през септември 2000 г. в задкарпатската част на Украина, позволяват да се проверят в практиката процедурите за оказване на помощ при бедствия. Страните-членки на НАТО и някои страни-партньори оказаха помощ на Украина при сериозните наводнения през 1995 г., 1998 и 2001 г.

Научното сътрудничество започна през 1991 г. Оттогава участието на Украина в научните програми на НАТО отстъпва по мащаб само пред това на Русия. То получи нов тласък със създаването на Съвместна работна група по сътрудничеството в областта на науката и околната среда. Освен приложението на научните постижения в борбата с тероризма и новите заплахи в съответствие с новата ориентация на научните програми на НАТО, сегашните приоритети на Украина са сътрудничество в областта на науката и технологиите, клетъчната биология и биотехнологии, новите материали и рационалното използване на природните ресурси.

Планът за действие НАТО-Украина

Планът за действие НАТО-Украина от 2002 г. се основава на Хартата от 1997 г., която полага основите на сътрудничеството. Той предоставя стратегическа рамка за засилените консултации по политически, икономически и отбранителни въпроси и определя стратегическите цели и приоритети на Украина по пътя към пълната ѝ интеграция в евроатлантическите структури. Той определя съгласуваните принципи и цели в различни области: политически и икономически въпроси, информационни въпроси, военни въпроси и проблеми на сигурността и отбраната, защита и сигурност на информацията и законодателни въпроси.

Страните-членки на НАТО подкрепят реформата с помощ и съвети. Въпреки това основната тежест пада върху Украина, която трябваше рязко да ускори процеса на реформиране, за да укрепи демократията, върховенството на закона, зачитането на човешките права и пазарната икономика. Особени усилия са необходими за завършване на всеобхватното преструктуриране в областта на сигурността и отбраната.

Годишните целеви планове, включително специалните мерки за Украина и съвместните дейности НАТО-Украина допринасят за осъществяването на целите от Плана за действие. Два пъти годишно се организират срещи за оценка, а веднъж в годината се изготвя и доклад за осъществения напредък.

Тъй като някои от страните-членки на НАТО в южна Европа граничат със Средиземно море, сигурността и стабилността в тази зона са от ключово значение за Съюза. Впрочем сигурността на целия континент е тясно свързана със стабилността и сигурността на средиземноморския регион.

Поради тези причини през 1995 г. НАТО започна нов диалог с шест страни от южната част на средиземноморския регион, а именно Египет, Израел, Йордания, Мавритания, Мароко и Тунис. През февруари 2000 г. към него се присъедини и Алжир. Този диалог, съставна част от подхода на НАТО за сътрудничество в областта на сигурността, има за цел да допринесе за сигурността и стабилността в региона, да спомогне за по-доброто взаимно разбиране и да разсее предразсъдъците към НАТО в тези страни. Диалогът допълва други свързани с него, но отделни международни инициативи, например предприетите от Европейския съюз и от Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа.

Политически диалог и практическо сътрудничество

Диалогът предвижда провеждането на политически дискусии и осъществяването на практическо сътрудничество с участващите страни. На всички средиземноморски партньори се предлага една и съща база за дискусии и съвместни дейности, но равнището на участие е различно в зависимост от желанията на страните.

Политическият диалог се състои от двустранни политически консултации на посланическо равнище. Това дава възможност за обмяна на мнения по редица въпроси на сигурността в средиземноморския регион, както и за бъдещото

развитие на диалога. На многостраничните срещи на Североатлантическия съвет със седемте страни от Диалога се представят дейностите на НАТО и се обменят мнения по актуални събития. Тези срещи обикновено се състоят след всяко заседание на НАТО на равнище министри или на най-високо равнище или при възникване на извънредни обстоятелства. На 23 октомври 2001 г. например се проведе среща със средиземноморските партньори, посветена на реакцията на НАТО на терористичните нападения от 11 септември.

Практическото сътрудничество се организира в рамките на годишна работна програма. Тя включва покани за официални представители на страните от Диалога да участват в курсове в школата на НАТО в Обермерграу, Германия, и в Колежа на НАТО по от branата в Рим, Италия. Тези курсове обхващат проблемите на мироопазващите операции, контрола над въоръженията, усилията за спиране на разпространението на оръжия за масово унищожение, опазването на околната среда, сътрудничеството между гражданския и военния сектор при извънредни ситуации и европейското сътрудничество в областта на сигурността.

Сред другите дейности могат да бъдат споменати посещенията в главната квартира на НАТО на лидери, формиращи общественото мнение, академици, журналисти и парламентаристи от страните по Диалога. Освен това Диалогът насърчава научното сътрудничество в рамките на научната програма на НАТО. От 2000 г. досега например над 800 учени от страните от Диалога участваха в спонсиранi от НАТО научни дейности.

По отношение на оперативните аспекти на военната част от програмата представители на

страните от Диалога имат възможност да наблюдават учения в рамките на ПзМ, да участват в научни и работни семинари, организирани от стратегическите командвания, и да посещават генералните щабовете на НАТО. Освен това постоянните военноморски сили на НАТО в Средиземно море акостират в пристанища на страните от Диалога. През 2002 г. 300 представители от тези страни участваха в над 50 различни инициативи, проведени в рамките на предложената от НАТО военна програма.

Три от средиземноморските страни-партньори - Египет, Йордания и Мароко - участваха в ръководените от НАТО операции по поддържане на мира на Балканите. Към май 2002 г. единствена Мароко все още имаше контингент в ЕСФОР и КЕЙФОР.

Развиващ се процес

Средиземноморският диалог е развиващ се процес като участие и като съдържание. Неговата гъвкавост позволява съдържанието му да еволюира и броят на страните-участнички да расте с времето. С годините политическите консултации застехиха и се интензифицираха. Практическите измерения значително се разшириха от началото на Диалога и обхващат вече повечето дейности, в които участват останалите страни-партньори.

Създаването на Група за средиземноморско сътрудничество през 1997 г. даде на Диалога нов тласък в по-динамична посока. В рамките на този форум страните-членки на НАТО и средиземноморските страни обменят мнения по сигурността в средиземноморския регион и бъдещото развитие на Диалога. На срещата на най-високо равнище във Вашингтон през 1999 г.

бяха предприети по-нататъшни мерки за засилване на практическото и политическото измерение на Диалога, като се открият нови възможности за укрепване на сътрудничеството в области, в които НАТО може да бъде полезен, особено във военно отношение, или в области, в които страните от Диалога имат явен интерес.

След 11 септември страните от Средиземноморския диалог започнаха да се консултират по-често, съвместно или поединично, със Североатлантическия съвет. На срещата в Прага през ноември 2002 г. бе обявено актуализирането на инициативата. Лидерите на Алианса приеха пакет от мерки за засилване на политическите и практическите измерения на Диалога, като неговото укрепване и задълбочаване се превърна в приоритет на НАТО.

Тези мерки включваха по-редовен и ефективен процес на консултации, определянето на по-целенасочени дейности и адаптиран подход към сътрудничеството. Редом със съществуващите бяха предложени и нови области на сътрудничество. Освен специално подхраните дейности, целящи да се подобри способността на страните от Диалога да участват в ръководени от НАТО операции по реагиране на кризи извън рамките на член 5, нови области на сътрудничество са отбранителната реформа и военната икономика, консултациите по борбата с тероризма и сигурността по границите и реагирането при бедствия. С въвеждането на тези мерки ще се измени естеството на отношенията между НАТО и страните от Диалога. За следващата среща на върха на НАТО в Истанбул през 2004 г. се формулират и предложения за по-широка и амбициозна рамка на Средиземноморския диалог.

Поддържане на мира и регулиране на кризи

Един от най-важните аспекти в трансформацията на НАТО бе решението да се предприемат операции по поддържане на мира и регулиране на кризи в евроатлантическата зона и извън нея. На Балканите, където НАТО се ангажира за първи път през 1995 г., нестабилността и конфликтите създадоха пряко предизвикателство пред интересите на страните-членки в областта на сигурността, както и въобще пред европейския мир и стабилност. Неотдавна с участието си в омиротворителните операции в Афганистан Алиансът доказва, че е подгответ да се справя с предизвикателствата към сигурността извън традиционната си сфера на отговорност.

Нещо повече, ангажирането на НАТО в подобни операции наложи засилени контакти и сътрудничество с контингентите на страни извън НАТО, както и с други организации. Това е пример за сътрудничеството в областта на сигурността, което е необходимо днес, когато тясното взаимодействие с международни и неправителствени организации и със страни извън НАТО като страните от Партийорство за мир, придобива ключово значение.

Босна и Херцеговина

НАТО подкрепи усилията на ООН за прекратяване на войната в Босна от 1992 г. до 1995 г., а шест дена след подписването на Дейтънското мирно споразумение на 14 декември 1995 г., разположи в Босна и Херцеговина многонационални Сили за прилагане на мирното споразумение (АЙФОР), с мандат на ООН, със задачата да приложат военните аспекти на споразумението. Те трябваше да осигурят прекратяването на бойните действия, да разделят армиите на двете новоиздадени в опустошената от войната страна административни единици - Федерация Босна и Херцеговина и Република Сръбска, като преместят личния им състав и бойната техника на одобрени за целта места, и да контролират прехвърлянето на територии между двете единици. АЙФОР изпълниха мисията си за година и бяха заменени от по-малобройните Стабилизационни сили (ЕСФОР) през декември 1996 г.

Освен задачата да възпират евентуално подновяване на бойните действия и да налагат климат, в който мирният процес да се развива,

мисията на ЕСФОР включваше и поддръжка на гражданските организации, ангажирани с усилията на международната общност да изгради траен мир в Босна и Херцеговина. Силите по поддържане на мира оказват помощ за завръщането на бежанците и изселените лица по домовете им. Те допринасят и за реформирането на босненските въоръжени сили. Освен това ЕСФОР активно участват в арестуването на лицата, обвинени във военни престъпления, и предаването им на Международния съд за военни престъпления в Бивша Югославия в Хага.

С възстановяването на сигурността личният състав на силите постепенно беше намален. През пролетта на 2004 г. ЕСФОР наброяваша около 7 000 войници: това значително съкращение спрямо 60 000 войници, разположени в рамките на КЕЙФОР, е израз на осъществения от Босна и Херцеговина напредък във възможността сама да гарантира мира. Понастоящем се изучават възможностите за бъдещия размер на ЕСФОР, както и евентуалното приключване на операцията към края на 2004 г. и прехвърляне на мисията на ръководени от ЕС сили, макар че НАТО ще запази присъствие в страната.

Косово

През 1998 г. явният конфликт в югославската провинция Косово, населена предимно с етнически албанци, принуди над 300 000 души да напуснат домовете си. Режимът в Белград си правеше оглушки за честите настоявания на международната общност да изтегли сръбските войски и да сътрудничи за прекратяване на насилието и завръщане на бежанците. Когато НАТО заплаши да прибегне към въздушни удари през октомври 1998 г., президентът Слободан Милошевич прие да изпълни исканията и ударите бяха отменени. Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) изпрати наблюдатели, а НАТО осъществяващо въздушен контрол и разположи оперативни сили в Бивша югославска република Македония*, готови да евакуират наблюдателите от ОССЕ, ако конфликтът се възобнови и има риск за тях.

Насилието отново пламна в началото на 1999 г. Сръбските сили възобновиха с нова сила операциите си. Съгласуваните интензивни

международните дипломатически усилия да бъде решен конфликтът се провалиха и мисията на ОССЕ беше изтеглена през март. След няколко дни като последно средство бяха започнати въздушни удари по цели във Федерална република Югославия. Необходими бяха 78 дни въздушна кампания, за да бъде принуден режимът на Милошевич да прекрати репресиите и да приеме исканията на международната общност. НАТО успя в усилията си да нанася удари по режима и по военни цели, като сведе до минимум щетите в цивилната сфера. В същото време съюзническите сили допринесаха за овладяване на бежанска криза в съседна Албания и бивша югославска република Македония*, където в пиковите моменти албанските бежанци достигнаха съответно 445 000 и 330 000. Освен това в самото Косово 400 000 души бяха изселени от домовете си.

След подписването на военно-техническото споразумение между НАТО и югославското командване в провинцията бяха разположени ръководени от НАТО Сили за Косово (КЕЙФОР) с мандат на ООН. Тяхната задача бе да предотвратят евентуално възстановяване на бойните действия, да създадат сигурна среда и да разоръжат Армията за освобождение на Косово, както и да оказват поддръжка в хуманитарните операции и в работата на Временната административна мисия на ООН в Косово (ЮНИМК).

В началото общинският числен състав на КЕЙФОР наброяваше около 43 000 души. Постепенното съкращаване на този състав го намали повече от половината. През юни 2003 г. КЕЙФОР включваше контингенти от повечето страни-членки, 15 страни-партньори и три други страни, а именно Аржентина, Мароко и Нова Зеландия.

След като Армията за освобождение на Косово прие да се разпусне, КЕЙФОР събраха и унищожиха значително количество малки оръжия

и оказаха помощ при създаването на Корпуса за защита на Косово, местно формирование за гражданска отбрана в извънредни ситуации, което оперира на подчинение на Временната административна мисия на ООН и под ежедневния контрол на КЕЙФОР. Подразделения на КЕЙФОР патрулират по границите на Косово и пропускателните пунктове и охраняват стратегическите обекти. Значителна част от личния състав има за задача да закриля сърбите, които се завърнаха в провинцията.

В тясно сътрудничество с ЮНИМК КЕЙФОР оказват помощ в изграждането на среда на сигурност, в която всички граждани, независимо от етническия им произход, да живеят в мир и с международна помощ демокрацията да се развива. Това ще бъде изключително трудна и дълговременна задача. Но възстановяването в гражданска сфера е в ход и местните жители отново имат сигурност и нормални условия на живот.

Южна Сърбия

В началото на 2001 г. НАТО, Европейският съюз и ОССЕ приложиха съгласувана стратегия, за да помогнат да се намери мирно решение на въоръженния конфликт в Южна Сърбия, който заплашваше стабилността на региона. Безредиците започнаха в края на 2000 г. в долината на Прешево, където голямата албанска етническа общност, останала под пряко сръбско управление, не разполагаше със съответните политически и социални права. Леко въоръжени албански бойци извършиха редица нападения върху сръбските сили за сигурност в наземната зона на безопасност – пет километра широка буферна зона покрай вътрешната граница на Косово със Сърбия, извън сферата на действие на сръбската армия, контролирана от ръководените от НАТО сили в рамките на военно-техническото споразумение между Съюза и югославската армия.

Бързата ескалация на конфликта носеше сериозен риск от незабавни последици в самото Косово. Необходимо бе политическо решение, което да гарантира по-широки права на албанците в Южна Сърбия и да укрепи териториалната цялост и суверенитета на Федерална република Югославия.

През пролетта на 2001 г. след поредица от контакти на високо равнище между НАТО и югославското правителство в Белград Съюзът прие да се премине към постепенно съкращаване на зоната на безопасност, за да може югославската армия да възстанови контрола си над нея. В замяна на това правителството в Белград се задължаваше да приложи пакет от мерки за укрепване на доверието, благодарение на които през май албанските бунтовници бяха убедени да сложат оръжие. Екип на НАТО, придружен от представителя на ЕС, подпомогна да се договори примире и установи преки канали за връзка между сръбските власти и въоръжените групировки на етническите албанци.

Приет бе всеобхватен пакет от мерки, целящи да се улесни бързата интеграция на етническите албанци в политическите и административните структури в региона и да се осигури завръщането на бежанците. Международната общност контролираше и подпомагаше тяхното прилагане. ОСCE изготви програма за обучение на многоетнически полицейски сили, които да се

разположат в населените предимно с албанци села, завзети от бунтовниците, и помогна да се организират местни избори през август 2002 г., които гарантираха по-справедливо представителство на етническите групи.

Бивша югославска република Македония*

Силите на НАТО се заеха с ясно определени операции по регулиране на кризи в Бивша югославска република Македония* по искане на правителството на страната. Вътрешните безредици започнаха през пролетта на 2001 г., когато албански въоръжени групировки се опълчиха срещу правителството. НАТО осъди въоръжените нападения и затегна контрола по границите с Косово, като същевременно прикачи правителството да продължи конституционната реформа, като вземе под внимание исканията на албанското малцинство. Генералният секретар на НАТО изигра ключова роля.

През юни НАТО одобри официално искане за военна помощ за демилитаризиране на така наречената Армия за национално освобождение, при условие, че се подпише примире и двете страни приемат мирен план. През август бяха договорени рамките на мирния план, след което НАТО изпрати контингент от 3500 души със задача за 30-дневен срок да разоръжат албанските групировки.

В края на септември след приключване на тази задача НАТО бе помолена да запази малочислени сили в страната, за да гарантира защитата на наблюдателите от ЕС и ОССЕ, които контролираха прилагането на рамковия мирен план. В тази операция участваха 700 натовски военни, които се присъединиха към малобройния контингент, вече разположен на терена и осигуряващ комуникациите и логистичните средства на КЕЙФОР. Тази операция на НАТО приключи през март 2003 г., когато в рамките на споразумението между ЕС и НАТО за използване на военните средства и способности на Алианса за ръководени от ЕС операции (виж глава 2) мисията бе преквърлена на Европейския съюз. Към 15 декември 2003 г. благодарение на постигнатия напредък в стабилизирането на региона, военната мисия на ЕС приключи и бе заменена от ръководена от ЕС гражданска полицейска операция.

Афганистан

През август 2003 г. НАТО пое отговорността за международните омиротворителни сили в Афганистан (АЙСАФ IV), чиято роля е да подпомогнат временното правителство на Афганистан да създаде среда на сигурност за гражданите на Кабул и околностите. Страната се опитва да се възстанови след две десетилетия гражданска война, последвани от опустошителното управление на талибаните, които даваха убежище на терористи.

АЙСАФ са международни сили с мандат на ООН, които бяха създадени през декември 2001 г. Първата им операция се ръководеше от Великобритания с участието на контингент от други страни, повечето членки на НАТО. Ръководството на АЙСАФ II бе поето от Турция, а АЙСАФ III се ръководеха съвместно от Германия и Холандия. Първоначалният мандат на силите се ограничаваше до операции в Кабул и околностите,

но от октомври 2003 г с резолюция на Съвета за сигурност на ООН той бе разширен и за операции извън Кабул.

НАТО прие да разшири мисията си в по-широка зона в Афганистан, особено по отношение временното разгръщане извън Кабул и поемането на военното командване на значителен брой провинциални възстановителни екипи, които допринасят за стабилизирането на отделните региони. Започвайки с поддръжката на ръководения от Германия възстановителен екип в Кундуз, АЙСАФ постепенно ще разширят тази роля и ще обхванат и други екипи. В Афганистан, където международната общност се опитва да помогне на гражданите да възстановят страната, предизвикателствата са многообразни и сериозни. НАТО се ангажира да остане в Афганистан дотогава, докато е необходимо. В тясно сътрудничество с други международни организации и с временното правителство на Афганистан се подготвя подробна стратегия за участие на НАТО в Афганистан, която трябва да е готова за следващата среща на върха на Алианса в Истанбул през 2004 г.

Реагиране при извънредни ситуации в гражданския сектор

Всички страни трябва да бдят на национално равнище да има планове за извънредни ситуации като например аварии с изтичане на химически или токсични вещества, лавини, наводнения и земетресения и за справяне с последиците от терористични атентати. Но бедствията, природни или причинени от човека, не признават международните граници, затова е необходимо планиране и сътрудничество на международно равнище.

Страните-членки на НАТО от години си сътрудничат в областта на планирането на гражданското защита за извънредни ситуации. В по-близкото минало това сътрудничество обхвана и страните-партньори и беше осъществен значителен напредък в управлението на ресурсите за справяне с извънредни ситуации в евроатлантическата зона.

Координацията в рамките на НАТО

За да се реагира ефективно при бедствия, е необходимо да се координират транспортните средства, медицинските услуги, комуникациите, способностите за реагиране на такива събития и другите граждански ресурси. НАТО изигра жизнено важна роля за хармонизиране на планирането между страните-членки, като гарантира плановете да са ефективни, щом се наложи, и да са обезпечени със съответните ресурси.

В рамките на НАТО механизъмът за координиране на планирането в тази област включва редица бюра и комитети за техническо проучване под общото ръководство на Комитета на старшите служители по планиране на гражданската защита при извънредни ситуации. Тези структури редовно събират експерти от националните правителства, от промишления и военния сектор на страните-членки, за да се координира планирането на вътрешния транспорт в Европа, на океанския транспорт, гражданската авиация, снабдяването с хранителни продукти, земеделието, производството и снабдяването с промишлени стоки, пощите и телекомуникациите, медицинските услуги, гражданската защита и производството и снабдяването с петрол.

Разширено сътрудничество

Днес опитът на НАТО в планирането на гражданската защита при извънредни ситуации е широкодостъпен, като същевременно се ползва и опитът и способностите на други страни, участващи в Евроатлантическия съвет за партньорство. Страните-партньори на НАТО взе по-активно се ангажират в конкретни форми на сътрудничество в рамките на планиращите бюра и комитети, а през 1998 г. бе създаден и Евроатлантическият координационен център за реагиране при бедствия (виж карето).

Гражданското планиране за извънредни ситуации е и важен аспект от програмите за сътрудничество със страните-партньори и в момента е най-същественият невоенен елемент от дейностите в рамките на Партньорство за мир. Тези дейности включват семинари, колоквиуми, учения и курсове за подготовка, в които участват цивилни и военни, работещи на различни равнища в местните, регионалните и националните власти. Други важни участници в процеса са някои международни организации като Службата на ООН за координиране на хуманитарните дейности и Службата на висшия комисар на ООН по бежанците, Международната агенция за атомна енергия и Европейския съюз, както и неправителствените организации за оказване на помощ.

Събитията от 11 септември 2001 г. извадиха на бял свят спешната необходимост от сътрудничество за защита на цивилното население от терористични нападения с химически, биологични, радиологични и ядрени

оръжия. Планът за действие срещу тероризма в рамките на Партийството, приет на срещата в Прага през ноември 2002 г., насърчава обмена на информация в тази област и участието в планирането на гражданската защита при извънредни ситуации, което ще позволи да се направи оценка на рисковете и да се намали уязвимостта на населението от терористични атаки и оръжия за масово унищожение. НАТО и страните-партньори работят по изготвяне на списък на националните способности, които могат

да бъдат предоставени в случай на подобно нападение. Освен това бе приет План за действие в областта на планирането на гражданската защита при извънредни ситуации, който ще подпомогне националните власти да подобрят готовността на гражданския сектор за посрещане на евентуални терористични нападения с химически, биологични, радиологични или ядрени оръжия. Започна и обсъждане на съответната роля и способности на НАТО и ЕС в рамките на планирането за извънредни ситуации.

Евроатлантическите способности за реагиране при бедствия

За да се отговори на необходимостта от по-координирани евроатлантически способности за реагиране при бедствия, по предложение на Русия през юни 1998 г. в главната квартира на НАТО бе създаден Евроатлантическият координационен център за реагиране при бедствия (EADRCC). В него се съсредоточава информацията и се координират начините за реагиране при бедствия в евроатлантическата зона между НАТО и страните-партньори. Той организира и големи учения за реагиране на извънредни ситуации, в които се дават практически отговори на симулирани природни и причинени от човека бедствия.

EADRCC взе участие в операциите за оказване на хуманитарна помощ по време на бежанска криза в Косово и извърши ценна работа за реагирането при тежките наводнения в Украина, Румъния и Унгария, Албания и Чешката Република ; при земетресението в Турция през 1999 г., горските пожари в Бивша югославска република Македония* и Португалия и тежките метеорологични условия в Украина и Молдова.

Центрът работи тясно с агенциите на ООН, които играят важна роля при реагиране на

международн бедствия - Службата на ООН за координиране на хуманитарните дейности и Службата на Висшия комисар по бежанците, както и с други организации.

Страните се приканват да постигат двустранни и многострани договорености по някои въпроси като визовия режим, прекосяването на границите, споразуменията за транзитно преминаване, митническите формалности и статута на персонала. Подобни мерки позволяват да се избегне бюрократичното забавяне при оказване на помощ и разполагане на спасителните екипи на мястото на бедствието.

Договорено е и създаването на Евроатлантическо звено за реагиране при бедствия, включващо елементи от различни страни, което да се сформира при нужда и да се изпраща в района на бедствието.

Сътрудничеството в областта на науката и околната среда

Две отделни програми редовно събират учени и експерти, които обсъждат проблеми от общ интерес: научната програма на Научния комитет на НАТО и програмата в областта на околната среда и обществото на Комитета на НАТО по предизвикателствата пред съвременното общество (CCMS). Създадените благодарение на сътрудничеството връзки, които са традиция между учените и изискване на научния прогрес, отговарят и на политическата цел за укрепване на разбирателството и доверието между общности с различна култура и традиции.

Научната програма, създадена преди повече от 45 години, неотдавна бе преориентирана, за да се съсредоточи върху приоритетни области на изследвания в защитата срещу тероризма и другите заплахи за сигурността. В унисон с инициативите на НАТО за справяне с новите заплахи научната програма на НАТО в гражданската сфера има за цел да подпомага сътрудничеството именно в тези области. Израз на тази радикална промяна е и новото име на Програмата « Сигурност чрез наука ».

CCMS се занимава с проблемите на околната среда и обществото и обединява националните агенции в съвместни пилотни проекти в тези области. Неотдавна комитетът дефинира редица ключови цели, свързани със сигурността, от които ще се ръководи в бъдещата си работа. Програмата укрепва сътрудничеството между НАТО и страните-партньори по проблеми от общ интерес.

Освен важните дейности по сътрудничеството между учени и експерти от НАТО и страните партньори, двата комитета осъществяват специални инициативи за укрепване на сътрудничеството с научната и екологичната общност от Русия, Украйна и страните от Средиземноморския диалог.

Науката в името на сигурността, стабилността и солидарността

Научната програма на НАТО води началото си от 50-те години на миналия век, когато се налага заключението, че прогресът в науката и технологиите е изключително важен за бъдещето на Атлантическата общност. Създава се програма за поощряване на научното сътрудничество и през следващите 40 години подкрепата за сътрудничеството между учени от страните-членки допринася за въвеждането на високи стандарти за научна компетентност.

След края на Студената война, в началото на 90-те години програмата постепенно бе отворена за участници от страни извън НАТО. През 1999 г. тя бе дълбоко преустроена, за да може да насърчава сътрудничеството между учените от съюзническите държави и колегите им от страните-партньори и страните, участващи в Средиземноморския диалог. Основната цел бе да се стимулира прогресът и да се укрепва мирът чрез създаване на връзки между разделените в миналото научни общности.

От 2004 г. бе въведена друга радикална промяна в програмата с оглед на новата заплаха от тероризъм и другите рискове за сигурността в съвременното общество. В бъдеще програмата ще подпомага сътрудничеството само в приоритетните изследователски проекти в две области : « Защита от тероризма » и « Предотвратяване на другите заплахи за сигурността ».

Целта на Програмата « Сигурност чрез наука » е да допринесе за укрепване на сигурността, стабилността и солидарността между държавите чрез прилагане на научните постижения при решаването на проблемите. Сътрудничеството, научните мрежи и изграждането на капацитет са средствата, с които трябва да се постигне тази цел. На учените, работещи в НАТО, страните-партньори и страните от Диалога, се отпускат различни видове стипендии за сътрудничество по приоритетните въпроси. Стипендии се отпускат и за подпомагане на страните-партньори да въведат основни компютърни мрежи и съответната инфраструктура.

Доказано е, че цивилната наука е много ефективно средство за международен диалог благодарение на своята универсалност и способността си да създава нови високо ефективни международни мрежи. Знанията, натрупани в тези мрежи, могат да се използват срещу новите заплахи за Алианса. Науката е средство, както за намиране на отговори на важни въпроси, така и за свързване на държавите.

Виртуалният път на коприната

Най-обхватният и най-амбициозният проект, спонсиран от Научната програма на НАТО, стартира през 2001 г. Наречен Виртуалният път на коприната на името на големия път, свързващ Европа с Далечния Изток, благодарение на който се е оствършвал обменът на стоки и идеи, този проект цели да улесни създаването на компютърни мрежи и достъпа до интернет на академичните и научните среди от осем страни в Южен Кавказ и Централна Азия.

Армения, Азербайджан, Грузия, Казахстан, Киргизката република, Таджикистан, Туркмения и Узбекистан са разположени в периферията на европейската интернет зона и тяхното ниво на развитие не им позволява в близко бъдеще да изградят оптични трасета.

Благодарение на този проект на НАТО една финансово достъпна и ефикасна висша технология ще свърже научната и академичната общност от участващите страни с интернет чрез общ сателитен канал. Субсидия от НАТО ще финансира необходимата ширина за излъчване към сателит, както и поставянето на девет сателитни антени, осем малки в тези страни, свързани с една голяма в Хамбург, която ще служи за европейски хъб. Други спонсори предоставят дарения в натура. През 2003 г. бе взето решение да се разшири проектът и да обхване и Афганистан, като в Кабул ще се инсталира наземна сателитна станция.

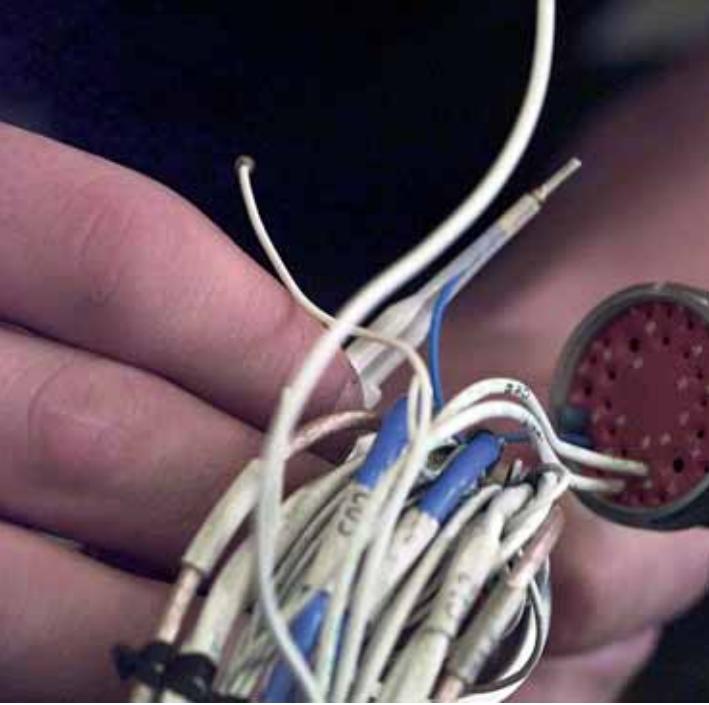
Справяне с предизвикателствата пред съвременното общество

Комитетът по предизвикателствата пред съвременното общество беше създаден през 1969 г. в отговор на загрижеността за околната среда. Това е уникален форум за обмен на знания и опит по технически, научни и политически аспекти в социалната област и защитата на околната среда в цивилния и военния сектор.

Проектите, започнати под патронажа на Комитета, предвиждат сътрудничество по различни проблеми на околната среда и качеството на живота като замърсяването, шума, проблемите на градската среда, енергията, здравето на човека и екологичните проблеми, свързани с от branата. В последната област проучванията обикновено обхващат въпроси като вторичното използване на земите в бивши военни обекти или методите за пречистване и защита на околната среда например покрай петролопроводите.

Комитетът функционира на принципа на участие в децентрализирани дейности като пилотни проучвания, проекти, работни и научни семинари, финансиирани на национално равнище. Една или няколко страни играят пилотна роля и се наемат с планирането на работата и координирането на изпълнението. През последните години работата на Комитета се разшири, като вече включва семинари и нови изследвания по теми от особен интерес за страните-партньори.

Комитетът определи и редица основни цели, от които ще се ръководи в бъдещата си работа, а именно: намаляване на въздействието върху околната среда от военни дейности, осъществяване на регионални изследвания, включително по трансграничните дейности, предотвратяване на конфликтите, предизвикани от недостиг на ресурси, справяне с новите рискове пред околната среда и обществото, които могат да породят икономическа, културна и политическа нестабилност, и справяне с нетрадиционните заплахи за сигурността.

Уязвимостта на интернет обществото

Съвременното общество е по-уязвимо от преди поради нарастващата взаимосвързаност на всички равнища. По-отворената глобална общност, по-комплексните технологични системи, по-голямата зависимост от електронната информация и комуникационните системи, тясно свързаните системи за производство и разпространение на хранителни продукти, взаимосвързаните и все по-натоварени транспортни мрежи – всичко това води да нови и променящи се уязвими места. Например едно прекъсване на телекомуникациите или на захранването с електроенергия за по-дълъг период може да доведе до сериозни смущения. А след 11 септември възникна проблемът с нетрадиционните терористични заплахи като атентати с биологично оръжие или електронна война.

За гарантирането на сигурността и защитата на обществото от такъв широк спектър опасности е необходимо сътрудничество и координация между различните организации, работещи в различни области на национално и международно равнище. Това пролича по време на ръководената от САЩ кампания срещу тероризма, в която се осъществи не само във военно, но и в дипломатическо, финансово и икономическо сътрудничество, както и

взаимодействие между митническите служби, разузнаванията и полицията.

С цел да се направи преглед на общите предизвикателства, породени от уязвимостта, и да се идентифицират областите, в които е необходимо засилено международно сътрудничество за намаляване на уявимостта на комплексните взаимосвързани системи, жизненоважни за функционирането на съвременното общество, през март 2001 под ръководството на Комитета за предизвикателствата на съвременното общество стартира краткосрочен проект. Той се ръководи от Норвегия и включва Великобритания, Дания, Грузия, Литва, Молдова, Полша, Румъния, Съединените щати, Турция, Украйна, Унгария, Швейцария и Швеция.

НАТО не е наднационална, а междуправителствена организация. Той е съюз на независими суверенни държави, обединени в името на съвместната сигурност и защитата на общи ценности. Решенията се взимат с консенсус.

За да се улеснят консултациите всяка страна-членка има постоянна делегация в политическата част на Главната квартира в Брюксел, ръководена от постоянен представител, както и военен представител. И двамата разполагат с екип от цивилни и военни съветници, които представляват страната си в различните комитети на НАТО.

В НАТО са изградени политическа и военна структура, които се занимават с политическите и военните аспекти на дейността на Съюза. И двете структури подпомагат Североатлантическия съвет, най-висшият вземащ решения орган на НАТО.

Консенсус и общо съгласие

Съюзът се основава на споделен ангажимент за съвместно практическо сътрудничество по въпросите на отбраната и сигурността. В НАТО не съществува процедура на гласуване и решенията се вземат на базата на консенсус или общо съгласие. Това означава, че политическите консултации са от основно значение в процеса на вземане на решения. Всички структури на НАТО се състоят от представители на страните-членки, всеки от които има за задача да представя гледната точка на своята страна пред съюзниците и да докладва на своето правителство за позициите на другите съюзници.

Политическите консултации в НАТО са важен елемент в процеса на регулиране на кризи и макар че често се свързват с периоди на напрежение и трудности, те представляват рутинна процедура, която позволява на страните-членки да обсъждат възможностите да се стигне до съгласие и да се формулира дългосрочна политика. Те се провеждат в различни форми, като може да включват само обмяна на информация и мнения, съобщаване на мерки или решения, които правителствата са взели или възнамеряват да вземат и които могат да повлият по някакъв начин на интересите на съюзниците; предварително съобщаване на взети от

правителствата мерки или решения с цел да се позволи на останалите съюзници да ги коментират или да ги одобрят; дискусия с цел да се стигне до консенсус по политиката, която ще се възприеме, или по мерките, които предстои да бъдат взети успоредно с това; или консултации, целящи да улеснят страните-членки да приемат колективни решения или съвместни действия.

Процесът на консултации е продължителен процес. Тъй като представителите на страните-членки се намират в Главната квартира в Брюксел, консултации помежду им могат да бъдат предприети по искане на всеки един от тях или по инициатива на генералния секретар на НАТО с кратко предизвестие. Механизмът на консултации гарантира постоянно диалог и различни възможности за излагане и обсъждане на проблемите.

Понякога страните-членки са напълно съгласни и вземането на решения не представлява проблем. В други случаи мнозинството от тях са съгласни, но една или няколко страни са на различно мнение и се налага да се положат усилия за сближаване на гледните точки и при необходимост да се стигне до компромисно решение. Възможно е различията да не могат да бъдат преодолени. В такъв случай всяка страна е свободна да се придържа към собствената си линия. Нито една страна не е принуждавана да прилага решения или да приема действия против своята воля. Но по принцип преобладава духът на компромиса и чувството за споделени интереси и цели, благодарение на което въпреки различията се намира общата база за съгласие. Веднъж взети, решенията на НАТО изразяват общата воля на всички страни-членки.

Цивилната структура на НАТО

Най-важният орган на НАТО, вземащ решения, е Североатлантическият съвет. Той отговаря за всички решения и е единственият орган, създаден от Североатлантическия договор. Съветът е преди всичко политическа инстанция, в която участват представители на всички страни-членки и обсъждат политиката или оперативните въпроси. Той се свиква на различни равнища – поне веднъж семично на равнище посланици на страните-членки, поне

два пъти годишно на равнище външни министри и министри на отбраната и при нужда на равнище правителствени и държавните ръководители. Каквото и да е равнището на заседанието на Съвета, неговите решения имат същата сила и отразяват позицията на всички правителства. Обикновено Съветът обсъжда въпроси от общ интерес и въпроси, по които е необходимо да се вземат колективни решения, без обаче да има някакви ограничения за обсъжданата тематика.

Комитетът по планиране на отбраната се занимава с повечето въпроси, свързани с планирането на колективната отбрана. Той дава насоки на военното ръководство на НАТО и има същите правомощия като Съвета по въпросите от неговата компетенция. Подобно на Съвета най-често той се свиква на посланическо равнище, но поне два пъти годишно заседава и на равнище министри на отбраната. Министрите на отбраната се срещат редовно и в рамките на Групата за ядрено планиране, която следи ядрената политика на НАТО и обсъжда широк спектър от специфични политически въпроси, свързани с ядрените сили, и по-общи проблеми като разпространението и контрола над ядрените оръжия. Франция, която не участва в интегрираната военна структура на НАТО, не присъства на заседанията на Комитета по планиране на отбраната и на Групата за ядрено планиране.

На Съвета и на Комитета по планиране на отбраната са подчинени множество комитети, които обсъждат някои специални аспекти на политиката и правят препоръки с оглед окончателните решения. Всяка страна-членка е представена във всеки един от тези комитети. За пример може да се посочи Политическият комитет, който заседава редовно на различни равнища и дава на Съвета мнения по основните политически въпроси на деня, имащи отношение към политиката на НАТО. Друг пример е Комитетът по прегледа на отбраната, който наблюдава процеса на консултации, водещ до решения за равнището на въоръжените сили, които всяка страна-членка предоставя на интегрираната военна структура на НАТО за следващия планов период. Комитетът на НАТО по инфраструктурата разглежда предложения за съвместно финансиране на съоръжения, които

ще се използват от силите на НАТО. Икономическият комитет се занимава с икономически проблеми, пряко свързани с политиката в областта на сигурността. Комитетите по бюджета внасят в Съвета предложения за бюджетите в цивилната и военна сфера, в които участват финансово всички страни-членки.

Процесът на консултации обхваща целия спектър от дейности на Съюза. Конференцията на националните директори по въоръжените редовно обсъжда политическите, икономическите и техническите аспекти на развитието и снабдяването с техника на силите на НАТО. В областта на информацията Комитетът на НАТО за връзки с обществеността обсъжда дейности за по-добро опознаване и разбиране на същността на НАТО и неговата политика в страните-членки и страните-партньори. Въпросите, свързани с научната дейност на НАТО и програмите в областта на опазване на околната среда се обсъждат в Научния комитет и Комитета по предизвикателствата пред съвременното общество. Съществуват и други комитети и групи като Военнополитическият ръководен комитет по Партийорство за мир, които съдействат за развитие на сътрудничеството със страните-партньори.

Дейностите на НАТО, в които участват страните-партньори, като например операциите по поддържане на мира или програмата ПзМ, се обсъждат с правителствата на тези страни. Консултациите се осъществяват в съответните форуми като Евроатлантическия съвет за партньорство, Съвета НАТО-Русия и Комисията НАТО-Украйна. Съответно дейностите в рамките на Средиземноморския диалог се обсъждат с учащищите в него страни в рамките на Групата за средиземноморско сътрудничество. НАТО отдава огромно значение на дейността на тези органи. Това се изключително полезни форуми, особено по

време на кризи, където могат да се обсъдят различията и да се обменят мнения.

Военната структура на НАТО

Военната структура на НАТО е подчинена на Военния комитет, който е най-висшата военна инстанция на Съюза, но остава подчинен на политическото ръководство на Североатлантическия съвет. Комитетът предоставя военни съвети на НАТО. В заседанията на най-високо равнище участват началниците на генерални щабове, а в ежедневната работа страните-членки се представляват от военните представители.

Военният комитет дава директиви и на стратегическите главнокомандващи на НАТО, които са двама: Върховния командващ на съюзните сили в Европа (SACEUR) с щаб-квартира SHAPE в Монс, Белгия, и Върховния командващ по трансформацията (SACT) с щаб-квартира в Норфолк, щата Вирджиния, САЩ.

SACEUR оглавява Съюзното командване по операциите, което ръководи предоставените от съюзниците въоружени сили. Той отговаря за всички операции на НАТО, независимо от тяхното местоположение, като същевременно е началник и на европейското командване на САЩ.

SACT има функционална роля. Като началник на Съюзното командване по трансформацията, той отговаря за наследстването и контрола над продължаващата трансформация на силите и военните способности на НАТО. Той също има двойна роля, защото е и главнокомандващ на обединените сили на САЩ.

Преди разпределението на отговорностите между двамата върховни командващи ставаше на географски принцип: SACEUR отговаряше за операциите на НАТО в Европа, а върховния командващ за Атлантическия океан (SACLANT) за операциите в зоната на Атлантика. Олекотяването на командната структура бе предложено и одобрено на срещата на върха в Прага през ноември 2002 г. То е израз на ангажимента на НАТО да развие отбранителните си способности и да поддържа необходимата боеготовност на силите за участие в операции по

регулиране на кризи, поддържане на мира и хуманитарни операции във и извън традиционната му зона на отговорност. Този ангажимент се допълваше от създаването на силите за бързо реагиране и приемането на Пражкия ангажимент за военните способности (виж глава 3).

Парламентарната асамблея на НАТО

НАТО е междуправителствена организация, в която правителството на всяка страна-членка отговаря пред своя парламент. Съответно подкрепата на демократично избрани депутати за целите на Съюза е от съществено значение. Парламентарната асамблея на НАТО е интерпарламентарен форум, в рамките на който парламентаристи от европейските и североамериканските страни-членки обсъждат въпроси от общ интерес.

Макар че е напълно независима от НАТО, Асамблеята осигурява връзка между националните парламенти и Съюза и наследства правителствата да отчитат интересите на НАТО при изготвяне на националното законодателство. Тя припомня непрекъснато, че междуправителствените решения, взети в рамките на НАТО, трябва да получат политическо одобрение в рамките на националния демократичен процес. Парламентарната асамблея на НАТО има широки контакти с парламентите на страните-партньори, които изпращат представители за участие в дискусиите и обсъжданията.

Ролята на Генералния секретар на НАТО

Генералният секретар направлява и ръководи процеса на консултации и на вземане на решения в НАТО. Той е председател на

Североатлантическия съвет и на други висши комитети и оказва съществено влияние върху процеса на вземане на решения. Той може да предлага теми за обсъждане и да използва позицията си на независим и безпристрастен председател, за да насочи дебата към консенсус в интерес на целия Съюз. Въпреки това Генералният секретар няма правомощия сам да взема решения за политиката на Съюза и може да действа от името на НАТО само дотолкова, доколкото правителствата на страните-членки го оторизират.

Той е и основният говорител на Съюза и ръководи Международния секретариат, който подпомага работата на страните-членки в различните комитети.

Кой финансира НАТО?

Вноските на страните-членки в бюджета на НАТО се определят по формулата за разделяне на разходите и представляват малка част от бюджетите на отбраната на тези страни.

Съвместно финансираните бюджети са разделен на цивилен и военен и инвестиционна програма в областта на сигурността.

- Цивилният бюджет покрива оперативните разходи за Международния секретариат в Главната квартира на НАТО, цивилните програми и дейности, както и разходите по построяването, експлоатацията и поддръжката на съоръжения като например конферентното оборудване за срещите на комитетите и работните групи.
- Военният бюджет покрива оперативните разходи и разходите по поддръжка на интегрираната военна структура, включително на Военния комитет и на Международния военен секретариат и свързаните с тях агенции; двете стратегически командвания и свързаните с тях системи за командване и контрол и информационни системи,

изследователските и развойните агенции, агенциите, които се занимават със снабдяването и логистиката и системата АУАКС.

- Инвестиционната програма в областта на сигурността финансира инсталациите и обектите, необходими на НАТО извън тези, построени от различните страни-членки за националната им сигурност, като информационно-комуникационни системи, радари, военни щабове, летища, петролопроводи, складове, пристанищни съоръжения и средства за корабоплаване.

Тези бюджети се контролират от Комитетите по цивилния и военния бюджет и Комитета по инфраструктурата, който отговаря за финансирането със съвместни средства на съоръженията за поддръжка на въоръжените сили на НАТО. Комисията на старшите служители по ресурсите наблюдава политиката на съвместно финансиране във военната област. Всяка страна-членка е представена в тези органи. Всички бюджети на НАТО са подложени и на външен контрол

Днес НАТО е организация, твърде различна от създадената през 1949 г. И Съюзът, и светът еволюираха по начин, който основателите на НАТО трудно биха могли да си представят. Сега НАТО е съвсем различна институция от тази, която осигуряваше отбраната на Западна Европа в течение на четири десетилетия по време на Студената война и дори от тази, която наблюдаваше прехода на Европа след края на Студената война през 90-години. След още няколко години тя несъмнено отново ще се е трансформирала, разработвайки координирани начини на реакция на предизвикателствата в областта на сигурността, пред които се изправят страните-членки в началото на 21 век. И наистина, тъй като стратегическият контекст се изменя, НАТО ще трябва да се развива по-бързо, за да може да се справя с новите заплахи пред страните-членки. Въпреки това основите на сътрудничеството в рамките на НАТО и по-специално споделените ценности и интереси, си остават верни на принципите на основополагащия договор на НАТО.

След атентатите срещу Съединените щати през септември 2001 г. и позоваването на член 5 от Североатлантическия договор за първи път в историята на Съюза, НАТО се ангажира с основно преразглеждане на начина, по който функционира, за да може да отвърне на заплахата от тероризъм. Дори преди терористичните нападения Съюзът се беше заел с изключително интензивна програма от дейности, като ръководеще три операции по регулиране на кризи в бивша Югославия, подготвяше почвата за присъединяването на нови членове и засилваше партньорството със страни и организации в евроатлантическата зона и други

части на света. Днес, когато гарантирането на сигурността се превръща в по-сложна задача, НАТО се ангажира в толкова много и различни области, че е невъзможно те да бъдат обхванати в един лозунг и няколко думи.

НАТО утре

Тъй като продължава да се разширява, НАТО трябва да бди за интересите на все по-голям брой държави, опитващи се да работят в унисон. Същевременно зоната на стабилност в Европа ще се разрасва и перспективите за икономически просперитет ще се подобряват. Благодарение на все по-тесните отношения на НАТО с Русия, Украйна и други европейски страни, Европа оставя зад гърба си разделението си в миналото и се превръща в все по-стабилен континент. Тези положителни тенденции трябва грижливо да се съхраняват.

Макар че естеството на заплахите, с които се сблъскват страните-членки, и начините, по които НАТО се организира, за да се справи с тях, се изменят, основата на Алианса си остава такава, каквато винаги е била. НАТО предоставя трансатлантическа военнополитическа рамка за справяне с предизвикателствата пред сигурността. Съюзът обединява Европа и Северна Америка и осъществява баланс между различни национални интереси. Освен това, тъй като от организация за колективна отбрана НАТО постепенно се превръща в по-широка организация за гарантиране на сигурността, той се обединява около интереси и общи ценности като демократията и зачитането на човешките права.

NATO / OTAN
Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique
1110 Brussels / Bruxelles
Belgium / Belgique
Web site : www.nato.int
Site Web : www.otan.nato.int
E-mail / Courriel : natodoc@hq.nato.int